

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2012

Michael Fendrich

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická

Československé události v polském newspeaku mezi lety 1968-1969

Michael Fendrich

Bakalářská práce

2012

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Michael Fendrich**
Osobní číslo: **H09593**
Studijní program: **B7310 Filologie**
Studijní obory: **Historie (dvouoborové)**
Slavistická studia zemí Evropské unie (dvouoborové): Polština
Název tématu: **Československé události v polském newspeaku mezi lety 1968-1969**
Zadávající katedra: **Katedra literární kultury a slavistiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

1. Přehled české a polské sekundární literatury o kulturně-politické publicistice, a to jak v obecné teoretické rovině, tak ve vztahu k událostem v Československu na konci 60. let.
2. Vymezení pojmu novořeč po lexikální a sémantické stránce. 3. Analýza projevů novořeči v Polských novinách Trybuna Ludu v letech 1968 a 1969. 4. Interpretace ideologického využití jazykových klišé, floskul, sloganů a frází. 5. Zhodnocení polského stranického tisku ve vztahu k Československu.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

GLOWINSKI, M. Nowomowa polsku. Warszawa, 1991. ISBN: 83-85254-01-3.
KOSMAN, M. Dějiny Polska. Praha, 2011. ISBN: 970-80-246-1842-5.
ZAHRADNÍČEK, T. Polské poučení z pražského jara: Tři studie z dějin politického myšlení 1968-1981. Praha, 2011. ISBN: 978-80-7285-134-8.
MAZUR, M. Propagandowy obraz Łwiata: Polityczne kampanie prasowe w PLR 1956-1980. Warszawa, 2003. ISBN: 83-88542-71-0.
FIDELIUS, P. Řeč komunistické moci. Praha, 2002. ISBN: 80-86138-03-8.
SIGL, M. Události: pravdy, zrady a nadějí (1967-1971). Třebíč, 2009. ISBN: 978-80-7268-659-9.

Vedoucí bakalářské práce:

doc. PhDr. Petr Poslední, CSc.

Katedra literární kultury a slavistiky

Datum zadání bakalářské práce:

30. dubna 2011

Termín odevzdání bakalářské práce:

31. března 2012

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.

PhDr. Ivo Říha, Ph.D.

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2011

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 8. 6. 2012

Michael Fendrich

Poděkování:

Předem své práce bych rád poděkoval svému vedoucímu doc. Petru Poslednímu, bez jehož pomoci by tato práce nemohla vzniknout. Dále moje dík patří Mgr. Michalu Térovi za jeho věcné připomínky a rady, které mi při psaní této práce velice pomohly. V neposlední řadě si velice cením pomoci Mgr. Aleksandry Pajak, jež pomáhala při překladu složitých textů. Své kolegyni Marcelle Býčkové a svému otci, kteří mi také v mnoha ohledech pomohli. Ještě jednou všem výše zmíněným velice děkuji.

Anotace:

Bakalářská práce je zaměřena na analýzu prvků politické novořeči v polském deníku Trybuna Ludu informujícího o událostech odehrávajících se v Československu na konci 60. let 20. století. V teoretické části práce je objasněno historické pozadí, jak v Československu, tak i v Polsku. Současně je vysvětlena terminologie novořeč, všeobecné příklady, její tvoření, užívání a konečně je i objasněna úloha stranického tisku a stručné informace o námi sledovaných novinách Trybuna Ludu. Analytická část obsahuje již citace z polských novin, stručný přehled skutečných událostí a konkrétní příklady užití novořeči v souvislosti s Československem, a to hned o pěti významných událostech – intervence armád Varšavské dohody, moskevská smlouva, dočasný pobyt sovětských vojsk na území ČSSR, živé pochodně a zvolení Gustava Husáka prvním tajemníkem strany.

Klíčová slova: Československá socialistická republika, Polská lidová republika, novořeč, Trybuna Ludu, pražské jaro, normalizace, invaze Varšavské smlouvy do ČSSR

Annotation:

The bachelor thesis is focused on searching and analysis of the elements of political newspeak in the Polish newspaper Trybuna Ludu in relation to events in the Czechoslovak Socialist Republic in the late 60s of the 20th century. In theoretical part of the thesis historical background in Czechoslovakia and Poland is specified. Simultaneously the thesis explains concept of newspeak, general examples, its creation and its usage. Finally it clears up function of political press and brief information about monitored newspaper Trybuna Ludu. The analysis part contains citation from the Polish newspapers, brief summary of true events and specific examples of used newspeak in relation to Czechoslovakia in five significant events – (1) Intervention of the Warsaw Pact armies, (2) The Moscow Protocol, (3) An agreement about a limited stay Soviet army, (4) Suicides by burning to death and (5) Election of Gustav Husák as a First Secretary of Communist Party of Czechoslovakia.

Keywords: Czechoslovak Socialist Republik, People's Republic of Poland, newspeak, Trybuna Ludu, Prague Spring, normalization, Warsaw Pact invasion of Czechoslovakia

Obsah

Úvod	1
1. Historické pozadí a novořeč	3
1.1. Situace v Polsku	3
1.2. Role <i>Trybuny Ludu</i>	6
1.3. Novořeč	8
1.4. Situace v Československu	12
2. Obraz ČSSR v <i>Trybuně Ludu</i>	17
2.1. Intervence varšavské pětky aneb „Bratrská internacionální pomoc“	17
2.2. Moskevský diktát aneb „Moskevská dohoda“	27
2.3. Okupace aneb „Smlouva o dočasném pobytu vojsk“	32
2.4. Živé pochodně	41
2.5. Zvolení Gustava Husáka prvním tajemníkem	47
Závěr	52
Seznam použité literatury	54
Resumé	56

Úvod

„Bud' si stále vědom toho, že nevědomost nikdy neučinila nic zlého, že zhoubný je jedině blud a že se na scesti nedostáváme proto, že něco neznáme, nýbrž proto, o čem si myslíme, že to známe.“

Jean Jacques Rousseau

V zimním semestru roku 2011 jsem prožil několik měsíců na polské univerzitě ve městě Opole. Zde jsem také navštěvoval univerzitní knihovnu, kde jsem měl možnost získat mnoho materiálů, které bych v naší republice jen těžko hledal. Jednalo se zvláště o staré výtisky polských novin, jež plnily za éry socialismu důležitou informační úlohu. Hned ze začátku, když jsem pročetl noviny hovořící o invazi do Československa, bylo patrné, že neplní takovou roli, jakou by čtenář od objektivních novin očekával. Všiml jsem si zvláštností, které tyto texty provázely. Všechny články byly psány jakýmsi umělým jazykem, v němž byla fakta často zaměňována za polopravdy a lži. Polský režim vytvářel obraz neexistujícího státu, jenž neměl s ČSSR prakticky nic společného. Takové informace jen stěží popisovaly skutečnost, jaké byli obyvatelé Československa svědky v osudovém srpnu 1968. To vše ve mně vyvolalo celou řadu otázek. Začal jsem se tedy podrobněji zabývat věcí, která je odborně nazývána „novořeč“. Tedy umělým jazykem vytvořeným na základě ideologie.

Po pádu železné opony, kdy čeští i polští lingvisté přestali být omezováni cenzurou, se i toto téma stalo předmětem mnoha odborných studií. Zvláště pak polská strana po zrušení cenzury neztrácela čas a dosáhla značného posunu v této oblasti, i když od samého počátku bylo zřejmé, že posuzování ideologického jazyka po dvou dekadách je práce více než těžká. To ale nebylo žádnou překážkou tomu, aby byly v Polsku napsány kvalitní studie. Zde si připomeňme práce, které publikoval Michał Głowiński, Jerzy Bralczyk, Piotr Wierzbicki, Mariusz Mazur a popřípadě i Joanna Sobierajová. Nicméně většina z těchto prací se zabývá novořečí jako celkem, který byl užíván po celou dobu fungování Polské lidové republiky (PLR). Nemalá část se zaměřuje na konkrétní příklady užívání a tvoření tohoto jazyka, ale prakticky žádná studie se nevěnuje obrazu jiného státu v polském oficiálním tisku, natož pak obrazu Československa od roku 1968.

Toto téma by však nemělo být vůbec přehlíženo, pokud se novořeč používá v informacích hovořících o útoku na stát, který byl ještě do včerejška nazýván přítelem. Zde si musel polský režim počínat zvláště opatrně, aby jiný socialistický stát neočernil více než je

třeba a aby ho bylo později znovu možné nazývat přítelem. Proto má tato práce za cíl ukázat na konkrétních příkladech polskou novořeč, kterou byla popisována situace v Československu na konci 60. let 20. století.

Období mezi léty 1968-1969 (tj. od srpna 1968 do nástupu Gustava Husáka) bylo vybráno z důvodu velice odlišného vývoje obou zemí. Zatímco se v ČSSR šířila vize reformovaného „socializmu s lidskou tváří“, která byla později silně potlačena vojsky Varšavské pětky, a nastala doba normalizace. Polsko se nejen účastnilo invaze, ale samo se zmítalo v nepokojích, které byly tvrdě postihovány. V neposlední řadě, proč byla tato éra vybrána, je silný kulturní význam pro celé Československo. Toto období se opakovaně stává pozadím pro knižní, divadelní a filmové příběhy, tudíž je dobře známé jak odborné, tak i laické veřejnosti.

Naše práce však neopakuje jen dosud známá fakta z kapitol historie, ale představuje úplně jiný úhel pohledu, který zaujímal polský totalitní¹ systém. Shromažďuje floskule, slogany a klišé, které byly prezentovány na účet Československa v deníku *Trybuna Ludu*. Tyto noviny plnily v Polské lidové republice stejnou úlohu jako u nás *Rudé Právo*. Proto je jejich užití zde klíčové a jsou hlavním zdrojem příkladů novořeči a také mnoha citátů.

Citáty z *Trybuny Ludu* jsou uváděny v originálním (tj. polském) znění. Překládání použitých prvků novořeči do jazyka českého by bylo nejen velice náročné, ale také by mohlo mírně pozměnit význam. To by však bylo v této problematice, kde bylo každé slovo velmi promyšleně a systematicky používané, zcela nežádoucí.

V neposlední řadě jsou tu také připomenuty činy, které se vládě podařilo buďto zatajit, nebo byly jen okrajově zmíněny, a tím zapadly do zapomnění. Jsou zde uvedeny z důvodu zamlčení skutečnosti. Novořeč některé informace raději zcela zatajila a právě v těchto případech se tak stalo; jmenovitě jde o činy Ryszarda Siwce a Jana Palacha. Zvláště u Ryszarda Siwce se jednalo o práci více než složitou a je těžko uvěřitelné, že se režimu jeho čin podařilo opravdu „ututlat“.

¹ *Totalitním* v této práci nazývám celé období PLR, nicméně si uvědomuji značné rozdíly ve vývoji během čtyřicetiletého období komunizmu (jako např. rozdíl mezi stalinizmem a vládou E. Gierka)

1. Historické pozadí a novořeč

1.1. Situace v Polsku

První etapa politické činnosti Władysława Gomułky, kterou můžeme ohraničit léty 1956 až 1964², je založena na myšlenkách liberalizace režimu. Toto období dnes historie nazývá jako „Gomułkvo tání“ nebo „Gomułkovo porozumění“. Avšak uvolňování po roce 1964 bere pozvolna za své a Gomułka znepokojen vývojem opět začíná pozvolna upevňovat svou moc. Tomu odpovídalo i postupné omezování svobody slova a posilování cenzury. Historickým mezníkem se stal rok 1968, kdy se začátkem roku v Polsku začaly šířit hlasy odporu proti cenzuře. Toto napětí vyvrcholilo 30. ledna. Tehdy bylo ve Varšavě odehráno poslední divadelní představení *Dziadū* od Adama Mickiewicze, jelikož cenzura další představení zakázala. Strana měla ke hře výhrady. Zdálo se jí, že by mohla rozdmýchat protiruské nálady.³ Studenti, kteří se odmítli smířit se zákazem, začali hned po představení protestovat pod Mickiewiczovou sochou ve Varšavě a skandovali heslo „Nezávislost bez cenzury“ („Niepodległość bez cenzury“). Nicméně protestující studenti byli rychle rozehnáni veřejnými milicemi a 35 lidí bylo zatčeno. Potlačení pokojného protestu znechutilo další do té doby pasivní studenty, mnoho z nich se aktivně zapojilo do jiných protestů a odpor více zesílil.⁴ Další reakce na sebe nenechaly dlouho čekat a vše nakonec vyvrcholilo během tzv. *břežnových událostí*.

8. března proběhla ve Varšavě manifestace studentů proti omezování svobody slova a proti porušování ústavy. Nicméně toto shromáždění bylo brzy rozehnáno bezpečnostními složkami. To vyvolalo další vlnu stávek na jiných univerzitách po celé zemi, které byly posléze potlačeny silou. Studenti na těchto demonstracích neskrývali své sympatie k pražskému jaru, což vyznělo i v hesle „Celé Polsko čeká na svého Dubčeka“ („Cała Polska czeka na swego Dubczeka“). Po následných zatýkáních byla všem univerzitám v zemi omezena autonomie a rektor už nebyl nadále volen univerzitní radou, ale jmenován ministrem. To umožnilo dosazovat na univerzitní posty lidi věrné straně. Gomułka 19. března navíc odstartoval hon na „revizionisty“ a sionisty. Mnoho lidí bylo propuštěno ze zaměstnání

² Tím je myšlena pouze politická činnost ve vedení strany a státu. Ve skutečnosti jako politik komunistické strany zastával vysoké funkce již daleko dříve.

³ Paczkowski, A. *Půl století dějin Polska*. Praha, 2000. ISBN: 80-200-0737-7. s. 224

⁴ Bartoszewki, M. *Polský rok 1968 a jeho příčiny*. In. Evropa 1968: Protest, reforma, represe. Praha, 2008

a řada obyvatel následně odešlo do exilu.⁵

Gomułka si stejně jako celý východní blok všimal i změn, které se v té době odehrávaly v Československu, kde naopak docházelo k uvolňování poměrů. Vzhledem k vývoji v Polsku byly tyto změny odsuzovány a Gomułka se stal jedním z hlavních kritiků Dubčekovy politiky a tzv. „socializmu s lidskou tváří“. „Podle jeho názoru [Władysława Gomułky] v Československu probíhá pokojný proces přeměny socialistického státu v buržoazní.“⁶ Ve skutečnosti si byl dobře vědom, že si polští studenti všimají československých snah, a obával se proniknutí pražského jara do Polska, a tím i oživení březnových událostí. Vedoucí představitelé států Varšavského paktu začali hovořit o změnách v Československu jako o kontrarevoluci. Desátého srpna navíc proběhlo společné cvičení vojsk paktu, shodou okolností nedaleko československých hranic. Taková „náhoda“ spíše poukazuje na to, že se jednalo o demonstraci síly, která měla Československo přimět k poslušnosti. Nic na tom nezměnil ani fakt, že v ČSSR nikdo neměl v úmyslu odstranit komunistický režim, a tím zpochybnit postavení země v rámci sovětského vlivu v Evropě.

Když už bylo jasné, že českoslovenští straničtí představitelé nemohou zastavit započatou reformu společnosti, vojska Varšavského paktu (SSSR, NDR⁷, PLR, Maďarsko a Bulharsko) překročila 21. srpna hranice ČSSR. Polské invazní armádě o síle 24 341 vojáků, 647 tanků, 5350 dalších vozidel a 36 stíhaček velel generál Florian Siwicki. Ten vydal svým vojákům rozkaz použít zbraně jen v nejnnutnějších případech. Polské síly obsadily 16 % československého území s centrem v Hradci Králové.⁸ Problémy postupujícím vojskům nedělala československá armáda (ta nedostala rozkaz k obraně státu), ale neozbrojené civilní obyvatelstvo, které se stavělo na odpor proti postupu vojsk. Okupace polskou armádou trvala přibližně dva a půl měsíce. Poslední polský voják se stáhl za hranice 12. listopadu téhož roku.

Reakce polské veřejnosti na srpnovou intervenci a následnou normalizaci je dnes jen těžko dohledatelná, jelikož jiné názory než ty vládní oficiálně neexistovaly. Veškeré projevy nesouhlasu s intervencí byly potlačovány a pečlivě hlídány. O něco lepší byla situace po roce 1970, kdy došlo v Polsku k uvolnění, a tak bylo možné o invazi mluvit daleko svobodněji a navíc i objektivněji díky časovému odstupu. Přesto lze říci, že reakce byly různé. Připomeňme si slova, které si poznamenal Mieczysław F. Rakowski (tehdy šéfredaktor stranického týdeníku *Polityka*) 30. srpna: „Dozvídám se něco trochu o mínění polské společnosti.

⁵ Kosman, M. *Dějiny Polska*. Praha, 2011. ISBN: 970-80-246-1842-5. s. 261

⁶ Tamtéž, s. 261

⁷ Východní Německo se invaze účastnilo jenom minimálně. Hranice nepřekročila žádná okupační vojska NDR, ale pravděpodobně pouze armádní pozorovatelé.

⁸ Kosman, op. cit., s. 261

Rozhodně to není tak, jak hlásá Svobodná Evropa. Mnoho lidí věří, že SRN skutečně chtěla vylomit ČSSR z bloku a že by se tím obnažilo naše jižní křídlo. Jiní soudí, že národ, který se osmělil postupovat proti Rusům, je prostě hloupý. Ještě další jsou obyčejní nacionalisté: ‚Konečně jsme před někým mohli předvést naši sílu...‘ Myslím, že skutečně proti invazi je hlavně inteligence...“⁹ Více o těchto rozporuplných reakcích hovoří publikace Tomáše Zahradníčka.

V listopadu byl zahájen V. sjezd *Polské Sjednocené Dělnické Strany* (PSDS) ve Varšavě. Leonid Brežněv, který se sjezdu zúčastnil, pronesl projev, ve kterém zdůraznil, že Sovětský svaz je připraven poskytnout „bratrskou pomoc proti kontrarevoluci“ každému socialistickému státu. Tím navázal na tzv. *Brežněvovu doktrínu*, kterou si Sovětský svaz vyhradil právo vojensky zasáhnout v kterémkoli sovětském satelitu, pokud by hrozilo nebezpečí odtržení od bloku.

Na konci roku 1968 byly v Polsku známé také první rozsudky z březnových událostí. K nejvyšším trestům (tři a půl roku) byli odsouzeni 15. ledna 1969 Jacek Kuroń a Karol Modzelewski (členové liberálního křídla PSDS, kteří kritizovali politiku W. Gomułky). K tříletému vězení byl odsouzen 8. února i Adam Michnik (student). Situace v Polsku se začala postupně vracet k normálu a zdálo se, že strana měla vše pevně pod kontrolou.

To se však změnilo na konci roku 1970, když bylo před Vánoci vyhlášeno prudké zvýšení cen potravin a jiného důležitého zboží. Zpráva vyvolala obrovskou nevoli u obyvatel a zvláště u dělníků, kteří se báli zhoršení životních podmínek svých rodin. Rozsáhlé protesty vypukly na severu v přímoří Polska, kde vyhlásilo stávkou několik loděnic. Zástupce demonstrantů se omluvil studentům za pasivitu dělníků během protestů v roce 1968.¹⁰ Demontrace následně přerostly do nepokojů ve městech, na uklidnění byli povoláni vojáci a tanky. Nakonec došlo k užití střelných zbraní, což si vyžádalo lidské oběti. Nepokoje se však nedařilo utiřit, a tak Gomułka, jehož zdravotní stav se zhoršil natolik, že byl hospitalizován, podal demisi. Dvacátého prosince plénum ÚV PSDS zvolilo jako jeho nástupce Edwarda Gierka.¹¹

⁹ Zahradníček, T. *Polské poučení z pražského jara: Tři studie z dějin politického myšlení 1968-1981*. Praha, 2011. ISBN: 978-80-7285-134-8. s. 16

¹⁰ Kovács, I. *Piłsudski... Katyń... Solidarity...* Brno, 2010. ISBN: 970-80-87029-85-5. s. 258

¹¹ Další informace též nalezneme v knihách: Davies, N. *Polsko: Dějiny národa ve středu Evropy*. Praha, 2003; Topolski, J. *Historia Polski*. Poznań, 2003; Roszkowski, W. *Najnowsza historia Polski 1945-1980*. Warszawa, 2003; Czubiński, A. *Historia Polski XX wieku*. Poznań, 2007

1.2. Role *Trybuny Ludu*

Dříve než si vysvětlíme roli stranického tisku, pozastavme se u výrazu propaganda. Když nahlédneme do slovníku cizích slov je zde charakterizována jako: „*veřejné šíření, často demagogické prosazování a doporučování některých myšlenek, či názorů, s cílem získat dlouhodobě přívržence*“.¹² Tato slova jsou velice stručná, i když výstižná. Nicméně, pokud se zamyslíme nad termínem „vládní propaganda“, tato charakteristika se změní. Poté se jedná o nezpochybnitelné ideologické myšlenky vnucované lidem. Propagandě patří ve všech směrech poslední slovo. Tuto skutečnost vystihl přesněji Petr Fidelius ve své parafrázi: „Propaganda locuta, causa finita“ (Propaganda rozhodla, případ je uzavřen).¹³ Propaganda svět nepopisuje, ale vytváří zcela nový, v němž vyhrává jen taková pravda, která se zrovna ideologii hodí. To, co řekne strana, je jednoduše skutečností a to, co naopak nezmíní, prostě neexistuje. Ostatně tuto skutečnost zažilo mnoho lidí na vlastní kůži. Každý den se lidé, když vystáli frontu na noviny u trafiky a poté si je mohli v klidu přečíst, stali terčem propagandy. Čtenáři byli „masírováni“ informacemi, jak se našemu lidu a všem lidovým republikám skvěle daří a naopak jak bídne si žijí obyvatelé imperialistických států. V takovém světě obyčejný řadový občan jen těžko dokázal rozlišit fakta od fikce, což se ostatně ukázalo hned po pádu železné opony.

Z těchto informací lze už předvídat, že základním předpokladem pro správnou činnost propagandy je mít pevně pod kontrolou všechny zpravodajské a kulturní složky a neumožnit jiným faktorům vstoupit do nich. Vydávání samizdatu a šíření myšlenek „nepřízpůsobivých lidí“ je jako Ariadnina nit vyvádějící lid z labyrintu polopravd a lží. Tomu se samozřejmě snažil režim za každou cenu zabránit a původce těchto myšlenek pronásledoval. V této záležitosti hraje velkou úlohu cenzura. Ta kontroluje informace a vydává nařízení, která nehovoří jen o tom, o čem je zakázáno psát, ale také o tom, jakým způsobem a dokonce, za pomoci kterých slov je možné o jistých věcech psát. Jedná se tedy o jistý druh metajazyka.¹⁴ Připomeňme si také slova Mariusze Mazura, který se právě touto záležitostí zabýval:

„Tehdejší rozhodující činitelé přikládali velkou váhu tisku, což do jisté míry vyplývalo z Leninova učení a dogmaticky chápané nutnosti držet monopol na informace v něm obsažené. Zvláštním způsobem se to objevuje v panických reakcích souvisejících se ztrátou

¹² Buchtelová, R. a spol. *Akademický slovník cizích slov*. Praha, 2001. ISBN: 80-200-0982-5.

¹³ Fidelius, P. *Jazyk a moc*. München, 1983. s. 26

¹⁴ Głowiński, M. *Nowomowa po polsku*. Warszawa, 1991. ISBN: 83-85254-01-3. s. 9

vlivu KSČ na tisk v roce 1968.“¹⁵

Hlavními nástroji propagandy se stal tisk, rozhlas, plakáty a v neposlední řadě také televize a filmy. Mezi těmito prostředky zcela nepochybně zaujímal přední místo tisk. Hlavními důvody obliby periodik je rychlost, aktuálnost, dostupnost, nízká cena, ale také obliba u veškerých sociálních vrstev a všech věkových skupin. Noviny si může pořídit a následně přečíst jak inteligence, tak i prostý dělník s minimální mzdou. Psychologové se také shodují, že slovo psané má daleko větší věrohodnost než slovo mluvené.¹⁶

Tisk byl pevně spjat s vládnoucí stranou, tj. jednalo se *de facto* o stranický tisk. Jeho role byla nejen podávat informace, ale také propagovat úspěch, koordinovat národní emoce proti nepříteli lidu, tajit nevhodné informace a připomínat lidem přítomnost vlády a jejich povinnosti. V této záležitosti byly často užívány *zpravodajské kýče*. Informace zkreslené, mnohdy jen zcela nedostatečně vysvětlené a doprovázené citlivými fakty a fotografiemi, které v mnoha případech dodávaly textu na dramatickosti. Jestliže jsou tyto informace stejným jazykem a způsobem vysílány i v televizi a rozhlasu, tak se potom výsledky v mysli obyvatel dostaví samy.

Mezi tiskovinami, které vycházely v PLR, musíme mezi prvními zmínit *Trybunu Ludu*. Tyto noviny byly jedním z hlavních periodik lidového Polska a komunistické moci. To dokazuje i uváděný komunistický slogan na úvodní straně každého výtisku novin: „Proletáři všech zemí, spojte se!“ („Proletariusze wszytkich krajów, łączcie się“). Patřily mezi noviny s největším počtem vytištěných kusů (okolo půl druhého milionu) a vycházely po celé zemi každý den (mimo neděle). Strana zde propagovala domácí i zahraniční události, včetně událostí odehrávajících se v Československu. Poslední číslo vyšlo na konci existence PLR v roce 1990. Nebyly to však jediné noviny, vycházela celá řada dalších titulů. Připomeňme např. *Życie Warszawy*, *Trybuna Robotnicza*, *Tygodnik Powszechny*, *Echo Krakowa*, *Kurier Libelski*, atd.¹⁷

¹⁵ „Ówczesni decydenci przywiązywali do prasy dużą wagę, co wynikało poniekąd z wytycznych Lenina i dogmatycznie rozumianej konieczności utrzymania monopolu na zawarte w niej informacje. W sposób szczególnie ujawnia się to w panicznych reakcjach związanych z utratą przez Komunistyczną Partię Czechosłowacji wpływu na prasę w 1968r.“ Mazur, M. *Propagandowy obraz świata: Polityczne kampanie prasowe w PRL 1956-1980*. Warszawa, 2003. ISBN: 83-88542-71-0. s. 27

¹⁶ Tamtéž. s. 25

¹⁷ Další informace o publicistice je možné nalézt v publikacích: Wierzbicki, P. *Struktura kłamstwa*. Londyn, 1987; Krajewski, A. *Między współpracą a oporem: Twórcy kultury wobec systemu politycznego PRL (1975-1980)*. Warszawa, 2004; Bralczyk, J. *O języku polskiej propagandy politycznej lat siedemdziesiątych*. Warszawa, 2001

1.3. Novořeč

Významným faktorem, který pomáhá při ovládnání a manipulování s míněním obyvatelstva, je jazyk. Mluva je hlavním nástrojem, pomocí kterého se člověk stává součástí určité společnosti, což už potvrdily i společenské vědy sociolingvistika a sociologie jazyka. Tomu napovídá i etika a různé tradice, které souvisejí s užíváním jazyka. Prostřednictvím jazyka jsme schopni svět vnímat a chápat ho, *de facto* jím i myslet. Myšlení je tedy zcela závislé na jazyku a teprve, když jsou myšlenky jazykem formulovány, dostávají jasné tvary. Nebudeme tedy daleko od pravdy, když parafrázujeme Descarta a prohlásíme: Mluvím, tedy jsem. „*Chceme-li vytvořit nového (tj. totálně poslušného) člověka, musíme u něho především dosáhnout přeměny vědomí, a té docílíme nejlépe tak, že mu vnutíme novou řeč*“¹⁸ Této skutečnosti si dobře všimli ti, kteří se snažili ovládat ostatní obyvatele a začali vytvářet novořeč (polsky *nowomowa*). Tedy umělý jazyk, kterým je úzká skupina lidí schopná přesvědčovat ostatní nebo dokonce ovládat myšlení široké veřejnosti.

Novořeč lze rozlišit na reklamní a politickou. Reklamní slouží k obchodní propagaci výrobků či služeb. Politická slouží k získání přízně voličů a v případě totalitních režimů k manipulaci s obyvatelstvem. U diktatur charakterizovala novořeč Joanna Sobieraj a to následovně:

*„Jazyk moci, která kontroluje sdělovací prostředky v totalitních státech, slouží široce chápané propagandě, je využíván k vnucované manipulaci veřejným míněním a chováním společnosti a má také za cíl formování myšlení celé společnosti způsobem nařízeným vládou.“*¹⁹

Naopak v demokratických zemích s pluralitou politických stran, kde není jen jedna vládnoucí strana, se tento jazyk vytváří živelně. V těchto případech, stejně jako v případě polistopadového Česka, je hlavně tvořen pomocí cizích a složitých slov nebo slovních spojení (např. *deklarovat, v jakém časovém horizontu...*)²⁰, aby každý politik přesvědčil voliče, že

¹⁸ Fidelius, P. *Řeč komunistické moci*. Praha, 2002. ISBN: 80-86138-03-8. s. 181

¹⁹ „*Język władzy i kontrolowanych przez nią środków upowszechniania informacji w państwach o ustroju totalitarnym, służący szeroko pojmowanej propagandzie i wykorzystywane do arbitralnego manipulowania nastrojami i zachowaniami społecznymi, mający także na celu uformowanie myślenia całego społeczeństwa w sposób narzucony przez władzę.*“ Sobieraj, J. *Kultura języka polskiego: teoria zagadnienia leksykalne*. Warszawa, 2005. s. 87

²⁰ Just, V. *Slovník floskulí: malá encyklopedie polistopadového newspeaku: klišé, slogany, hantýrky, tiky, partiové metafory, slovní smogy*. Praha, 2003. ISBN: 80-200-1153-6

právě on je „ten“ *primus inter pares*. Ze současnosti si uveďme alespoň slovo *populistický*, které dnešní politici využívají v záporném smyslu, ačkoli jeho skutečný význam nebyl snad nikdy definován.

Dříve než si vysvětlíme, jak se novořeč vytváří, pozastavme se u etymologie tohoto slova. Vzniklo z anglického výrazu *newspeak*, který poprvé použil George Orwell ve své knize *1984*. V tomto románu je popisován fiktivní, represivní stát Oceánie, ve kterém vládne tvrdá diktatura tzv. *Velkého Bratra*. Režim různou manipulací vytváří z *oldspeaku* (čili klasické angličtiny) jazyk určený k podávání informací ostatním lidem. Tento jazyk také ovládá myšlení obyvatel natolik, že likviduje svobodné úsudky lidí a všichni bezmezně věří slovům Velkého Bratra a vládní strany Angsocu. Ostatně všem je také vštěpován do hlavy slogan „nevědomost je síla“. Pokud tedy Velký Bratr řekne, že dvě plus dvě je pět, tak to tak jednoduše je. Do budoucna se v Oceánii počítá s tím, že v jazyce nebudou existovat žádná slova, která by umožnila kritizovat vládu země. Tehdy se *newspeak* stane hlavním jazykem a *oldspeak* zanikne. Do *newspeaku* se současně přeloží všechny povolené starší knihy jako třeba Shakespeare a další.²¹ George Orwell nepopsal tento jazyk jako jediný, mezi dalšími, kteří si všimli této problematiky, uveďme také Václava Havla, který pro tento jazyk užil výrazy „ideologické esperanto“ a „ptydepe“.

Nyní se vraťme zpět k tomu, co tvoří novořeč, a vysvětleme si hlavní pojmy. Novořeč je zcela charakteristická vytvářením prázdných slov, slovních spojení a frází, které nejsou zcela záměrně vysvětlovány, ale jejich používání je časté až cyklické (stále dokola se opakující). Vytváří u lidí pouhý pocit informovanosti, ačkoli jsou lidé se skutečným stavem věcí neseznámeni. Joanna Sobierajová nazvala tento jev jako „vytváření informačního šumu“.²² Novořeč tedy tvoří:²³

- **SLOVA** - některá slova byla v jazyce vymyšlena a jiná zase změnila svůj význam. Mezi slova používaná komunistickou mocí si připomeňme např. *kontrarevoluce*, *škůdce*, *lid*, atd. Typickým neologismem této doby bylo např. slovo *družba*. Mezi slova, která mírně v polském jazyce pozměnila svůj význam, si uveďme slova *deklaracja* x *propozycja*. Slovo *deklaracja* bylo vždy užíváno ve spojitosti s „imperialistickým táborem“ a sloužilo k očerňování. Z opačného hlediska byl používán výraz *propozycja*; ten byl vždy připisován socialistickým státům, popřípadě

²¹ Orwell, G. *1984*. Praha, 2009. ISBN: 978-80-7309-808-7.

²² Sobieraj, J. *Kultura języka polskiego*. op. cit., s. 89

²³ Schéma rozdělení vytvořil Petr Poslední (ústně zděleno)

jiným spřáteleným zemím, a jeho význam byl kladný.²⁴ Připomeňme také výraz *soudruh* (pol. *towarzysz*) užívaný pro oslovení obyvatel komunistického státu.

- **KLISÉ** - akademický slovník cizích slov tento výraz charakterizuje jako „*ustálený automatizovaný slovní obrat (např. floskule v dopisech, při úředních výkonech, ap.), častým užíváním otřelý, frázovitý slovní obrat nebo vůbec otřelý jazykový prostředek*“.²⁵ Jedná se tedy o spojení několika slov, která častým užíváním a neustálým opakováním zevšedněla a později se používala jako zcela citově vyprázdněná. Tím byla vytvořena šablona používaná ve větách, které sice byly zprvu neutrální, ale jejím vložením dostaly ideologické zabarvení. Komunistická moc vytvořila v mnoha jazycích nespočet takovýchto klišé. Mezi hlavními si připomeňme např. *pracující lid, nepřítel lidu, lidově demokratické zřízení, imperialistická agrese, zachování míru*, atd. Některá klišé byla vytvářena i jako opak jiným negativním. Vzpomeňme si na nacistický výraz *konečné řešení*, který byl užíván místo výrazu *genocida* nebo *vyhlazování Židů*.
- **FRÁZE** - v mnohých případech vytvářel režim také celé věty, které používal jako motto nebo slogany. Jako vhodný příklad ze současnosti nám poslouží slogany z reklam. V některých případech jsou natolik účinné, že pronikají přímo do jazyka a jsou lidmi běžně užívány. V komunistické době byly užívány převážně slogany, které byly často vyvěšovány i na fasády domů a měly lidi motivovat. Některé fráze byly užívány po celou dobu komunistické moci, jiné byly vytvářeny zase podle aktuální situace v zemi. Připomeňme např. *Proletáři všech zemí, spojte se; Buduj vlast, posílíš mír; Za obětavou práci pro socialismus*; a mnoho dalších. V Polsku si uveďme alespoň fráze: *Stoimy na straży zdobyczy socjalizmu; Nasza przyszłość – w naszych rękach; Pamiętaj! Pałac Kultury i Nauki im. Stalina twoim drugim domem!* Některé z těchto frází přežily i dodnes. Například věta z komunistické písně *Internacionála*. „Poslední bitva vzplála, dejme se na pochod.“ Někde dokonce ještě nebyly ani odstraněny z fasád domů. Např. v Hradci Králové je ještě dnes (2012) na zdi U Koruny vedle pěticípé hvězdy patrný nápis „Lid je hlavním tvůrcem dějin“.²⁶

Ted' už víme, jak se může vytvářet novořeč. Ale jak tato slova nebo slovní spojení fungují v kontextu? Hypersyntax musí být už sama o sobě upravená, aby se v ní slova

²⁴ Sobieraj, J. *Kultura języka polskiego*. op. cit., s. 91. Nicméně nebylo to zcela striktně dodržováno, jelikož občas se můžeme setkat i se spojením *Sovětský svaz deklaroval*. viz. citát na str. 27. (poznámka autora)

²⁵ Kraus, J. *Nový akademický slovník cizích slov: A-Ž*. Praha, 2007. ISBN: 978-80-200-1351-4. s. 411

²⁶ O frázích též hovoří i publikace Poláček, K. *Žurnalistický slovník*. Praha, 1934

novověci mohla použít. Předně musí být z kontextu odstraněny takové informace, které jsou škodlivé a mohly by lidi vybudit k neposlušnosti. Např. nedostatek základního zboží v obchodech, nízká úroveň školství a zdravotnictví, zničené životní prostředí, zákaz cestování, ap. Naopak dobré informace, které lidi uklidňují, jsou neustále připomínány. Jako výstavba nových bytů, modernizace zemědělství, dožínky, množství vyrobené oceli, bída za železnou oponou, ap. Tento efekt nazýváme *propaganda úspěchu*. Právě díky selekci informací se slova novověci mohou použít v textu přesně tak, aby lidé nepoznali manipulaci s jejich míněním. Kdyby byly totiž poskytovány lidem objektivní informace, novověč by v kontextu vypadala „jako pěst na oko“. Abychom tento efekt dobře pochopili, ukažme si ho na konkrétním příkladu poznamenaném v knize Joanny Sobierajové. V Trybuně Ludu vyšel 21. července 1969 článek o ukončení vesmírného programu prozkoumání měsíce. Dále je zde uvedeno, že družice sestoupila z orbity na přesně vymezené místo na povrchu měsíce. Ovšem fakt, že mise byla ukončena pro nezdar, přistání neproběhlo podle představ a družice se porouchala, zůstal lidem zatajen.²⁷

²⁷ Sobieraj, J. *Kultura języka polskiego*. op. cit. s. 89

1.4. Situace v Československu

V období mezi léty 1948 až 1968 měla komunistická strana v Československu, až na jisté výjimky²⁸, vše pevně pod kontrolou a vůči všem změnám odehrávajícími se v Polsku a v Maďarsku zůstávala imunní. Toto období represivního vývoje je ukončeno až koncem roku 1967, kdy dochází ve vládních špičkách k razantním změnám. Na zasedání předsednictva ÚV KSČ je ostře kritizován první tajemník a prezident země Antonín Novotný. Když Novotného nepodpořil ani sovětský generální tajemník Leonid Brežněv, byl vyjednáán kompromis o rozdělení nejvyšších funkcí. Novotný před Vánoci odstupuje z postu prvního tajemníka Ústředního výboru strany, ale dál si ponechává funkci prezidenta státu. V lednu 1968 místo tajemníka zaujme člen liberálního křídla komunistické strany Alexandr Dubček. Tím začíná proces uvolňování, pro který se vžil název *pražské jaro*, které mělo následně vést k nastolení tzv. *socializmu s lidskou tváří*. V březnu navíc Novotný omilostnil posledního vězněného spisovatele J. Beneše a tři dny poté abdikoval. Prezidentem republiky byl zvolen Ludvík Svoboda. Další změny ve vedení následovaly záhy, proces tzv. *demokratizace* tím dostával na síle.²⁹

Prostřednictvím schválení *Akčního programu KSČ* byla značně omezena cenzura, svévole soudů a policie se stala minulostí. Obyvatelé Československa neskrývali své nadšení pro tyto pokrokové změny a jejich propagátoři byli nesmírně oblíbení. Toto liberální období bylo vhodným časem pro značný rozvoj kultury a vznik nových nezávislých klubů a spolků, jako byl např. *Klub nezávislých spisovatelů*, *Klub 231* nebo *Klub angažovaných nestraníků*. Současně docházelo k rehabilitaci politických vězňů. V červenci byly zrušeny nejvyšším soudem rozsudky mnoha odsouzených z politických procesů z padesátých let v čele s Miladou Horákovou. Ludvík Vaculík vypracoval manifest *Dva tisíce slov*, který volal po pokračování reformem. Bohužel jak *Akční program KSČ*, tak i manifest Moskvu velice znervózňoval a rozčiloval. Nehledě na to, že Praha už přestala Moskvu žádat o rady, natož pak o schválení svých dalších kroků. Napětí tím nadále eskalovalo.

Z těchto důvodů čelní představitelé socialistický států v čele se Sovětským svazem zaslali rozhořčený dopis do ČSSR, ve kterém žádali okamžité zastavení reformem a návrat poměrů před rok 1968. Uchýlili se v něm také k výhrůzkám možné intervence. ÚV KSČ na tento dopis reagoval odmítavě a v odpovědi odsoudil možnost intervence do Československa. Nakonec bylo naplánováno jednání mezi SSSR a ČSSR v Čierné nad Tisou, v malém

²⁸ Tím je myšleno plzeňské povstání v roce 1953

²⁹ Čapka, F. *Dějiny země koruny české v datech*. Praha, 2010. ISBN: 978-7277-469-2. s. 779-782

slovenském městě nedaleko sovětských hranic, kde bylo vedení KSČ obviňováno z apatie v boji proti kontrarevoluci. KSČ přislíbila, že bude bojovat proti imperialistickým silám a omezí svobodu tisku. Další jednání bylo naplánováno do Bratislavy mezi všemi státy Varšavského paktu (s výjimkou Rumunska). To ale nic nezměnilo na shromažďování a mobilizaci vojsk paktu u hranic s Československem a brzy na to veškeré pokroky *pražského jara* vzaly za své.

V srpnu se ukázalo, že změny, které už nastaly, jsou pro Moskvu příliš velké a tak v noci z 20. na 21. srpna 1968 byla zahájena operace *Dunaj* a vojska Varšavské pětky překročila naše státní hranice. Českoslovenští představitelé věděli, že čelí několikanásobné přesile a tak nevydali rozkaz k obraně státu. Kreml žádal, aby bylo odvysíláno v rozhlase, že vojska přijela do ČSSR zachránit socialismus před kontrarevolucí, a lidé by je měli uvítat jako bratrská. Tato výzva byla ignorována a místo ní bylo v rozhlase odvysíláno *Provolání ke všemu československému lidu* zdůrazňující, že vojska vstoupila na československé území bez pozvání a že se tak stalo bez vědomí vládních složek. Později byli vyzváni všichni obyvatelé, aby nekladli postupujícím vojskům odpor. Druhý den naše média požádala rozhlas v Rumunsku, Jugoslávii a Rakousku, aby svět informovaly o situaci v Československu. Nicméně za nedlouho poté byl rozhlas obsazen vojsky a vysílání bylo přerušeno. Stejný osud potkal dříve či později všechny sdělovací prostředky.

V zemi se hned začalo stavět na odpor civilní obyvatelstvo, které ztěžovalo okupačním vojákům postup. Ze silnic byly odstraňovány nebo přehazovány ukazatele. Pokud se vojáci zeptali na cestu, byli buď odmítnuti, nebo posláni zcela jiným směrem. Státní vlajky byly svěšovány na půl žerdi a nad libereckou radnicí zavlál černý prapor. Na fasády domů a do výloh obchodů byly psány protisovětské nápisy. Uveďme si alespoň pár těchto vět:

Dubčekovi slivovici, Brežněvovi po palici.

Přežili jsme Hitlera, přežijeme Brežněva.

Zlato, uran nemáme, republiku nedáme! Všechno jste nám ukradli, už abyste vypadli.

Ruské helmy, ruské zbraně, český národ sere na ně.

*Brežněv to je pěkný ptáček, chce nám rozbít václaváček... a mnoho dalších.*³⁰

Píseň *Modlitba pro Martu* od Marty Kubišové se ihned stala národním okupačním protestsongem.

³⁰ 1945...Osvobození/Liberation ...1968 Okupace/Occupation

Vojska obsadila budovu Ústředního výboru strany a zajala ústavní představitele země (v čele s A. Dubčekem), kteří byli nedlouho na to odvezeni do Moskvy. Tam začalo jednání mezi ČSSR a SSSR, během kterého byli českoslovenští politici donuceni podepsat tzv. *moskevský protokol* (tomu se začalo okamžitě přezdívat *moskevský diktát*). Vedení KSČ se zavázalo ukončit veškeré reformy, bylo donuceno nadále pokračovat v duchu Moskvy. Na jednání byl pozván i prezident země (mj. také hrdina Sovětského svazu) Ludvík Svoboda, který byl na letišti po příletu uvítán se všemi poctami, které jeho funkci prezidenta náležely. Po podepsání protokolu byli všichni věznění státní činitelé propuštěni ze sovětského zajetí. *Protokol* odmítl podepsat pouze František Kriegel. Nicméně i ten byl posléze také propuštěn ze zajetí.

Reakce zahraničí na invazi byla téměř okamžitá. Okupaci ostře odsoudila většina zemí světa včetně několika socialistických států. Rada bezpečnosti začala projednávat rezoluci proti okupaci jako porušení charty OSN. Ta následně nevstoupila v platnost, jelikož byla ze strany Sovětského svazu vetována. Protože byl rok 1968 také rokem olympijským, mezinárodní výbor OH odsoudil okupaci jako porušení olympijského míru. Ze socialistických států se proti invazi postavilo Rumunsko v čele s Nicolaem Ceaușescem. Ten z balkónu na Pieta Republicii v Bukurešti před rumunskými obyvateli prohlásil, že invaze je velkou chybou a ohrožuje zachování míru v Evropě. Poté vyjádřil podporu a solidaritu československému lidu a nabídl materiální pomoc. To samé učinila i Jugoslávie a Čína. První den okupace vyjádřily nesouhlas s intervencí i komunistické strany Austrálie, Belgie, Francie, Itálie, Izraele, Řecka a Švýcarska. Komunistická strana Švédska navíc požádala vládu o přerušování všech diplomatických vztahů se Sovětským svazem, dokud se sovětská vojska nestáhnou. Po celém světě se také konalo mnoho demonstrací proti okupaci. Především ve Švýcarsku, Helsinkách a v NSR. V Tokiu vtrhli dokonce demonstranti na sovětskou ambasádu, kde se dožadovali stažení vojsk. Ze stejného důvodu byly v Paříži ambasády zmíněných 5 států pod zvýšenou ochranou policie.³¹ Na Rudém náměstí v Moskvě se sešlo tzv. *osm statečných*, kteří začali demonstrovat proti okupaci s transparentem, na kterém bylo napsáno známé heslo „Za vaši a naši svobodu“. Během okamžiku byli zbiti, zatčeni a odvezeni.

Po propuštění a vrácení stranického vedení z Moskvy vyjadřovali Češi i Slováci představitelům podporu a organizovali stávky. To už bohužel nic nezměnilo na přípravě zákonů omezujících občanská práva. Nicméně ani tento vývoj generálnímu tajemníkovi KSSS nestačil, i když se zprvu počítalo, že veškeré okupační armády později opustí celé

³¹ Sígl, M. *Události: pravdy, zrady a naděje (1967-1971)*. Třebíč, 2009. ISBN: 978-80-7268-659-9. s. 174, 206 a 212

československé území, Moskva měla jiné plány. Kreml si začal vynucovat *Smlouvu o dočasném pobytu vojsk na území ČSSR*. Ta byla následně v říjnu podepsána v Praze. I když se v listopadu armády čtyř zemí (Maďarska, PLR, NDR a Bulharska) stáhly za hranice, sovětským vojákům byly dány do užívání některá kasárna, základny a letiště, kde se usadili. Ve skutečnosti se *dočasný pobyt* sovětských vojsk protáhl až do roku 1991, kdy opustil poslední cizí voják čs. území, tím skončila okupace. Zmíněnou smlouvou se také Československo zavázalo, že nebude stíhat žádného vojáka, který se na jeho území dopustil zločinu. Vraždy byly tudíž trestány vojenskými soudy samotných invazních zemí.

Invaze a následná okupace s sebou nesla i ztráty na lidských životech. Není přesně známo, kolik lidí během invaze přišlo o život a kolik lidí bylo zraněno, ale dokument Veřejné bezpečnosti (VB) k 3. září eviduje 72 mrtvých, 266 těžce raněných a 436 lehce raněných. Poslední dokument VB o obětech, který pochází ze 17. prosince, evidoval 94 mrtvých a 345 těžce raněných. Je třeba zdůraznit, že tento počet obětí nemusel být nutně zaviněn záměrně zbraněmi okupačních vojáků, ale jednalo se také o oběti dopravních nehod způsobených cizími vojsky na našem území. Přímo o těchto obětech hovoří publikace M. Bárty, L. Cvrčka, P. Košického a V. Sommera *Oběti okupace*.³² Je také známo, že někteří lidé na protest proti okupaci spáchali sebevraždu; dokonce i upálením. Dnes tyto lidi nazýváme jako *živé pochodně*. Jmenovitě jde o Jana Palacha, Jana Zajíce a polského občana Ryszarda Siwce. Těmto osobám bude věnována pozornost dále. Zároveň začala ohromná vlna emigrace. Mnoho lidí se nevrátilo z dovolené, další utekli ještě před uzavřením hranic.

Od prvního ledna 1969 začala platit dlouho připravovaná nová ústava ČSSR. Ta přinesla značnou změnu z hlediska rozdělení státu. Od této doby se Československo stalo federací dvou rovnoprávných národů – Čechů a Slováků. Tak vznikla Česká socialistická republika a Slovenská socialistická republika. Národní rady se změnily na parlamenty republik. Byla jmenována první federální vláda v čele s Oldřichem Černíkem.

V březnu došlo v celé ČSSR k výraznějšímu rozdmíchání protiruských nálad při mistrovství světa v ledním hokeji ve Švédském království. Českoslovenští hokejisté nastupovali na led se zakrytou *hvězdou socialismu* ve státním znaku na dresu týmu. Oba zápasy s Ruskem vyhráli a po poslechu státní hymny odmítli na protest podat soupeřům ruku a odjeli přímo do šaten. Traduje se také, že v hledišti seděl jeden československý fanoušek s transparentem „V srpnu vy, teď my.“ Konec tohoto zápasu se okamžitě změnil v celém Československu v oslavy vítězství nad SSSR, došlo dokonce i k útoku na sovětské posádky.

³² Bárta, M. a spol. *Oběti okupace: Československo 21. 8. – 31. 12. 1968*. Praha, 2008. ISBN: 978-80-87211-01-4. s. 4

To ale jen vyprovokovalo Sověty k pevnějšímu kurzu normalizace.

Brežněv nebyl nadále spokojen se situací v ČSSR, a tak došlo nakonec i ke změnám ve vládních špičkách. Sedmnáctého dubna 1969 rezignoval na post prvního tajemníka ÚV KSC Alexandr Dubček a místo něj se šéfem strany stal Gustav Husák. V srpnu Dubček jako předseda Federálního shromáždění podepsal tzv. *pendrekový zákon*, který umožňoval tvrdě zakročit proti demonstrantům protestujícím proti prvnímu výročí invaze. Nakonec v říjnu odstoupil i z tohoto postu a po „trafice“ na velvyslanectví v Turecku se stáhnul do ústraní.

Tím začala doba normalizace, kdy mocensko-stranický aparát držel vše pevně pod kontrolou. Veškeré projevy nesouhlasu s jeho politikou byly tvrdě a nemilosrdně potírány a veškeré „protisocialistické“ reformy byly zrušeny. Československo se změnilo v policejní stát.³³ Nicméně pražské jaro vstoupilo ještě jednou do podvědomí, a to v podobě ruské *perestrojky*. Češi ani Slováci na intervenci provedenou v srpnu 1968 nezapomněli a na vizi Michaila Gorbačova hleděli s nadějí opětovně začít pražské jaro tam, kde kdysi skončilo. To potvrdil i mluvčí ministerstva zahraničí Sovětského svazu Gennadij Gerasimov na státní návštěvě Československa v roce 1987. Tehdy mu novinář položil přímou otázku, jaký je rozdíl mezi *perestrojkou* a *pražským jarem*. Odpověď zněla „devatenáct let“.

³³ Pro normalizaci se na základě pramenů vžila i různá označení. Např. Louis Aragon použil výraz *Biafra ducha*.

2. Obraz ČSSR v *Trybuně Ludu*

2.1. Intervence varšavské pětky aneb „Bratrská internacionální pomoc“

Jak už jsme řekli, Polsko se zúčastnilo vojenské invaze do Československa. Ale jak vlastně tento čin mohlo obhájit před svými obyvateli? První zmínky o invazi se objevily v článku z 22. srpna 1968, kde se v *Trybuně Ludu* pod titulem *Oświadczenie rządu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej* píše, že představitelé československé vlády a komunistické strany zažádali Sovětský svaz a jiné socialistické země o udělení bratrské pomoci. Tím je myšlen tzv. *zvací dopis* (o tomto dopisu si povíme ještě později). Doslova se v článku píše:

„Działacze partyjni i państwowi Czechosłowackiej Republiki Socjalistycznej zwrócili się do Polski, Związku Radzieckiego i innych państw sojusznicznych z prośbą o udzielenie bratniemu narodowi czechosłowackiemu natychmiastowej pomocy, włącznie z pomocą sił zbrojnych. Apel ten spowodowany jest zagrożeniem, które powstało dla ustroju socjalistycznego w Czechosłowacji i określonej przez konstytucję państwowości ze strony sił kontrrewolucyjnych, które są w znowie z wrogimi dla socjalizmu siłami zewnętrznymi.“³⁴

Článek zdůrazňuje nutnost zakročit, a tím tak i pomoci ČSSR, jelikož intervence je zcela v souladu s mezinárodním právem a neporušuje jiné mezinárodní dohody. Vojska mají v Československu setrvat dokud nebezpečí kontrarevoluce nepomine, ale přitom se nebudou vměšovat do vnitřní politiky ČSSR, aby nedošlo k omezení suverenity země.³⁵

V dalším článku s titulem *Odezwa grupy członków KC KPCz³⁶, rządu i Zgromadzenia Narodowego CSRS³⁷* se odkazuje na moskevskou informační agenturu TASS. Jedná se o přímé publikování *zvacího dopisu*. Alespoň podle tohoto dopisu je Československo popisováno jako země na pokraji občanské války, kde jsou v ohrožení veškeré výdobytky socializmu včetně samotné existence vlasti. Dopisu je značně přidáno na dramatičnosti, aby čtenáři skutečně uvěřili existenci ohrožení. Mimo jiné se v něm píše:

„...do wszystkich warstw zwracami się w chwili, gdy ważą się losy kraju, w chwili,

³⁴ Trybuna Ludu 22. srpna 1968

³⁵ Trybuna Ludu 22. srpna 1968

³⁶ Polská zkratka pro ÚV KSČ (Komitet Centralny Komunistycznej Partii Czechosłowacji)

³⁷ Polská zkratka pro ČSSR (Czechosłowacka Republika Socjalistyczna)

która pozostanie na zawsze momentem kluczym naszej historii, i naszego dalszego rozwoju socjalistycznego i demokratycznego, w chwili, gdy chodzi o wartości zdobyte przez nasze 20-letnie wysiłki, dobyte dzięki naszym ofiarom i naszej pracy, w chwili, gdy wszystko postawone zostało na jedną kartę. [...] Jak wiadomo, w Pradze w czasie licznych żywiolowim zebrań doszło do wielu niedopuszczalnych wystąpień, gdy różne elementy napadały na partie i obrażały jej przedstawicieli, których same nieraz zmuszały do udziału w tych zebraniach...“

Články z 22. srpna tedy spíše přesvědčují o nutnosti zásahu a obhajují intervenci. Neuvádí se v nich zatím žádná konkrétní informace o situaci v ČSSR. O tom hovoří až tisk ze druhého dne. V článku *Bratnie kraje spełniają internacjonalistyczny obowiazek* se mimo jiné uvádí, že vojska obsadila bez jakýkoliv problémů důležitá města ČSSR včetně Prahy a mnoho obyvatel vyšlo do ulic, aby vojákům poděkovalo za poskytnutou pomoc ve válce proti „kontrarevoluci“. To ilustruje i fotografie vytištěná vedle článku, která zobrazuje sovětské tanky na Václavském náměstí obklopené mnoha obyvateli Československa. Dále se zde uvádí, že současně se „kontrarevoluční síly“, které se mnoho měsíců pokoušely rozbit komunismus v ČSSR, snaží zorganizovat útoky a povstání. Doslova se píše:

„Równocześnie w Pradze i w niektórych innych miejscowościach prawycowe antysocjalistyczne elementy usiłują organizować wrogie wypadły przeciwko zdrowym siłom CSRS i wojskom sojuszniczym, które przybyły im na pomoc. [...] Dywersyjną działalność prowadzą te same elementy antysocjalistyczne, które w ciągu ostatnich miesięcy codziennie występowały przeciwko podstawow socjalizmu w CSRS, przeciwko Komunistycznej Partii Czechosłowacji, przeciwko przyjaźni ze Związkiem Radzieckim i innymi krajami socjalistycznymi. Całą te kontrrewolucyjną działalnością kierują, jak można się domyślić kola imperialistyczne.“³⁸

Později tisk znovu zdůrazňuje, že se vojska nebudou vměšovat do vnitřních záležitostí Československa. Nakonec je tlumočeno prohlášení prezidenta Ludvíka Svobody, aby obyvatelé země zachovali klid.

V článku, který pojednává o situaci v ČSSR, byla doba popisována jako klidná, ačkoli se „antisocialistické síly“ snažily narušit klid a provokovat. Například je popsána situace, kdy kontrarevolucionáři zajali člena prezidia ÚV KSČ a redaktora novin *Rudé právo* soudruha

³⁸ Trybuna ludu 23. srpna 1968

Švestku a vydali vlastní číslo novin. *Trybuna Ludu* dále uvádí, že soudruh Švestka byl osvobozen sovětskými vojáky. Kontrarevoluční živly byly napadány z útoků proti čtyřem sovětským opancéřovaným transportům, které podpálily, a také za přerušení zásobování obyvatelstva potravinami. Tisk také informoval, že Ministerstvo zahraničních věcí v Praze vyjádřilo svůj nesouhlas a odpor k jednání Rady bezpečnosti OSN ohledně situace v ČSSR, jelikož s intervencí, jakožto nástrojem pro zachování socialistické jednoty a bratrství, souhlasilo.³⁹

V dalším článku *Obluda i falszerstwa bankrutów*, kde se *Trybuna Ludu* odkazuje na sovětské noviny *Prawda*, je popisována reakce Německé spolkové republiky a jiných západních států na intervenci. Bonn rozhodl o shromáždění a mobilizaci pohraničních vojsk i Bundeswehru u hranic s ČSSR a stal se tak jasným agresorem v Evropě. Dále také Bonn vyjádřil svoje rozčarování na tím, že nedojde v čs. městech k pouličním válkám, které NSR očekávala. Podobný názor zastávají i jiné státy NATO. Tím bylo dokázáno, že „imperialistické státy“ jsou největším nebezpečím pro svobodu, mír a nezávislost národů.⁴⁰

V jiném otištěném titulu *Wierność braterskiej powinności* se odkazuje na moskevskou agenturu *TASS*. Zde se uvádí, že Sovětský svaz a ostatní socialistické státy poskytly pomoc ČSSR, jelikož si byly vědomy své internacionální povinnosti, která vyplývá ze zásad Varšavské smlouvy a nutnosti zachovat socialistickou jednotu. Žádnému socialistickému státu nemůžou být lhostejné osudy socializmu v jiných zemích a nemůžou nečinně stát, když je spojenecká země v ohrožení. Poskytnutí pomoci také odpovídá zájmům socialistických národů na zachování evropského míru proti „militaristickým silám“, které nejednou přivedly evropské národy do války. Nakonec je uvedeno, že SSSR a jiné socialistické státy jsou jednotné ve svém rozhodnutí hrdinsky chránit „výdobytky socializmu“ před všemi jeho nepřáteli. „Bratrské státy“ proti kterémukoli vnějšímu ohrožení budou vzdorovat svou solidaritou. Tímto článkem mimo jiné sovětské impérium sdělilo, že se nebude štítit užít armádu kdekoli jinde a obhajuje do budoucna jiné potenciální „bratrské pomoci“.⁴¹

Pětadvacátého srpna vyšel na titulní straně *Trybuny Ludu* článek, ve kterém novinář speciálně vyslaný do Prahy popisoval situaci v hlavním městě. Ta byla vyobrazená jako klidná. Obyvatelé a sovětští vojáci zachovávají klid a město si žije normálním životem. Pouze na některých místech (např. Václavské náměstí) se schází více lidí, kteří poslouchají rádio a

³⁹ Trybuna Ludu 23. srpna 1968

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ Tamtéž.

diskutují spolu. Mnoho lidí také komunikuje bez větších jazykových problémů se sovětskými vojáky a důstojníky. Ovšem hlavně mladí lidé se snaží vyvolat nepokoje, když vojáky opakovaně a vulgárně napadají. Tento projev občanské neposlušnosti dával článek za vinu „antisocialistickým žvlům“, které mnoho měsíců před vpádem „masírovaly“ obyvatele „antisocialistickou propagandou“. Nikdy ale tyto útoky na vojáky nepřerostly v otevřený konflikt. Později novinář popisoval, jak se večer ptal v Praze na cestu do svého hotelu, shodou okolností čs. ambasadora ve Washingtonu, který na něj zaútočil jako na novináře země, která napadla ČSSR. On mu odpověděl:

„Niezrozumieliście, albo nie chcieliście zrozumieć ani sytuacji w Europie, ani podstawowych konieczności narodowych i obronnych krajów socjalistycznych, ani swojej własnej racji stanu.“⁴²

V ostatních člancích novin dne byla popisována reakce zahraničí na intervenci. Jeden z nich pojednává o prohlášení prezidenta Kubánské republiky Fidela Castra, který vyjádřil podporu invazi do ČSSR s odůvodněním, že nebylo žádných pochybností o přítomnosti „kontrarevoluce“ a veškerý vývoj v Československu probíhal v duchu „imperializmu“ a kapitalizmu.⁴³ Nicméně ostatní hlasy ze zahraničí nebyly tak kladné ohledně intervence, a tak je *Trybuna Ludu* opakovaně očerňovala a neustále obviňovala „buržoazní“ deníky ze snahy oklamat veřejnost prostřednictvím lží. Napadala britskou politickou stranu *Labour Party*, která odsuzovala zásah socialistických států v ČSSR, ačkoli se sama nezmohla na zorganizování většího veřejného protestu vůči americkým masakrům ve Vietnamu.⁴⁴ Jindy zase napadala Tel Aviv za to, že odsoudil intervenci jako porušení charty OSN, i když sám Izrael okupoval část území Sýrie, Jordánska a SAE. Podobným způsobem odsuzovala *Trybuna Ludu* USA za válku ve Vietnamu a přítomnost amerických vojsk jinde po celém světě.⁴⁵ Jinde bylo řečeno, že západní propaganda kritizuje Varšavskou pětku za pomoc udělenou Československu v naději, že odvrátí pozornost od vlastní agrese vůči jiným zemím.

„Celem obecnej hysterii antykomunistycznej i antyradzieckiej wzniecanej przez imperialistyczne środki propagandowe, jest odwrócenie uwagi społeczeństwa USA od barbarzyńskiej agresji w Wietnamie, od popieranej przez Waszyngton agresji izraelskiej na

⁴² Broniarek, Z. *W stolicy Czechosłowacji*. In *Trybuna ludu*. Nemusi se však jednat o prapagandu.

⁴³ Tamtéž.

⁴⁴ Boniecka, E. *Głosy rozsądku w morzu mętnej wody*. In *Trybuna Ludu* 25. srpna 1968

⁴⁵ *Trybuna ludu* 25. srpna 1968

Bliskim Wschodzie, zamknięcie ust krytykom wojennej polityki Johnsona domagającym się przerwania bombardowań DRW. ⁴⁶

O den později byla otištěna zpráva od korespondenta z Vídně, který mapoval reakce rakouského tisku a televize. Napadal noviny, že nepřinášely objektivní informace o situaci v Československu. Kritizoval převážně přípravy různých organizací, které počítaly s ohromnou vlnou utečenců z Československa. Z těchto příprav obviňoval antikomunistickou propagandu, která se snažila vytvořit v Rakousku protisocialistické nálady. Nicméně připustil, že pouze 6 lidí zažádalo o politický azyl. Dále z kritiky namířené proti Sovětskému svazu obviňoval i rakouskou sociální demokracii, která tak činila pouze z vlastních politických zájmů. Současně odsuzoval sociálně-demokratický tisk za útoky namířené proti Komunistické straně Rakouska, která odmítla zneužívat události v Československu k vytvoření nové vlny studené války. Na konci článku však připomněl, že rakouský kancléř Josef Kraus a jiní představitelé státu ve svých projevech klidně a umírněně reagovali na situaci v Československu, jelikož jsou si vědomi politické neutrality svého státu. ⁴⁷

Ve stejný den byl otištěn v *Trybuně Ludu* článek moskevského deníku *Izvestija*, kde byli hned ze začátku odsuzováni představitelé Rumunska a Jugoslávie, byly jim připomínány důvody a cíle, které vedly k vytvoření Varšavské smlouvy. Nicolau Ceaușescovi, který kritizoval Sovětský svaz slovy: „Nikdo nemůže radit, jak budovat socialismus.“, bylo oponováno, že nemá právo dávat Moskvě takové rady. Bělehrad je zase odsuzován za kritiku, kterou pronesl na účet sovětské vnitřní a vnější politiky, ačkoli je sám velice citlivý na veškerou kritiku svojí vlastní politiky. Své soudy stavěl článek na tom, že v Československu měla být zničena vedoucí úloha komunistické strany a měl být vytvořen pluralitní systém na modelu „buržoazní demokracie“. O podobných myšlenkách na vytvoření pluralizmu hovořil podle článku i sám československý tisk a nejvíce ho podporovali nepřátelé socialismu. Na samý závěr textu byli vyzváni představitelé Rumunska a Jugoslávie, aby na zmíněný fakt pamatovali a nešířili nevědomky „imperialistickou propagandu“. ⁴⁸

28. srpna vyšel článek od zvláštního zpravodaje *Trybuny Ludu* Z. Broniarka popisující náladu a situaci mezi polskými okupačními vojáky. První rozhovor prováděl s velitelem jednotky nedaleko Poděbrad, který novinářům vysvětloval, že vojáci neměli žádné incidenty s místním obyvatelstvem. Nicméně zdůrazňoval, že stále ještě pracovala nepřátelská

⁴⁶ Tamtéž.

⁴⁷ Moszczeński, J. *Kampania antykomunistyczna i umiarkowane stanowisko kanclerza Austrii*. in *Trybuna Ludu* 26. srpna 1968

⁴⁸ *Trybuna Ludu* 26. srpna 1968

propaganda. Popisoval, že k němu chodili lidé a stěžovali si: „Nemůžeme Rusům odpustit, že zničili Prahu.“ Hned poté bylo v článku zdůrazněno, že Praha vůbec není zničená, československá rádia hlásí nepravdivé informace. Poté hovořili novináři s polskými jednotkami u Hradce Králové, jejichž major si stěžoval, že místní lidé a rádio hovořili o okupaci a invazi, i když se polští vojáci chovali pozorně a šetrně vůči místním. Popisoval, jak se mnohokrát kolona vojenských vozů snažila na silnicích místním obyvatelům uhnout, aby mohli bez problémů přejet, jelikož jsou silnice úzké. Dokonce dvakrát vozy při tomto manévru sjely ze silnice do příkopu. Poté zdůrazňuje, že vojáci se chovají disciplinovaně a nepadl ani jediný výstřel. Od místních obyvatel vojáci nebrali nic s výjimkou vody. Jiný major popisoval, že mu hned po vstupu do města stará žena podala teplou vodu a mýdlo, ale později začali pracovat agitátoři a rádio. Agitátoři, většinou studenti, opakovaně skandovali nacionalistická hesla. Když se však pustili s vojáky do hádky, ukázalo se, jak správný byl vstup vojsk do ČSSR. Bylo zřejmé, že agitátoři chtěli zlikvidovat socialismus. Vojáci se snažili v každém případě udělat vše, aby s československým vojskem a lidmi zachovali dobré vztahy, jelikož později chtěli a museli žít s Československem v dlouhodobém přátelství. V článku se uvádělo, že administrativní a stranické orgány pracovaly bez nejmenších zásahů ze strany polského vojska. Někteří představitelé jim dokonce děkovali za způsob, jakým se vojáci chovali. Nicméně se současně stávají terčem útoků, které je očerňují jako vojáky, ale i jako Poláky. *Trybuna Ludu* zde otiskla i několik nápisů, kterými byli očerňováni (např. „smrt Varšavě“). Článek uvádí, že pravicové elementy napadaly zahraniční turisty. Dokonce „českoslovenští chuligáni“ rozbíjeli auta polských turistů, ve kterých byly i malé děti. Dále se píše, že starší Čech přišel na stavbu cukrovaru ve městě Hrochův Týnec, kde pracovali polští dělníci, a domáhal se jejich podpisu výzvy žádající stažení vojsk. Dělníci samozřejmě nic nepodepsali.⁴⁹

Stejného dne byl otištěn článek novinářů deníku *Pravda* W. Żurawského a W. Majewského, kteří byli vysláni do Prahy. Stále ještě popisují situaci v ČSSR, ale zdůrazňují, že sami obyvatelé začali bojovat proti kontrarevoluci. Podle nich se kontrarevoluce snaží přesvědčit lid k vedení „tiché války“. Žádají obyvatelstvo o provádění sabotáží a provokací. Ty, kteří vydávají letáky a vyvěšují plakáty, nazývají podlými chuligány. Novináři v článku popisovali, že „kontrarevoluce“ na vyvěšených plakátech volá po neutralitě a vystoupení z Varšavského paktu, proto aby se poté mohli spojit s NATO. Pomáhají jim v tom západní rozhlas. Jiný reportér *Pravdy* vyslaný do Ostravy, hovoří v podstatě o tom samém.

⁴⁹ Broniarek, Z. *Wśród polskich żołnierzy*. in. *Trybuna Ludu* 28. srpna 1968

Zdůrazňuje, že pouze „nacionalizmem oslepený a naivní člověk“ nepozná taktiku „kontrarevoluce“ a takoví lidé jsou stále ještě v Československu a převážně v Ostravě. Nicméně uvědomějí obyvatelé sami proti tomu bojují a staví se na odpor proti kontrarevoluci.⁵⁰

Stručně řečeno v *Trybuně Ludu* bylo Československo popisováno jako země, kterou se snažily „antisocialistické a kontrarevoluční živly“ vytrhnout ze socialistické jednoty. Proto bylo nutné okamžitě poskytnout ČSSR vojenskou pomoc, jelikož sama by na tento boj nestačila. Ostatní státy východního bloku se intervence účastnily, jelikož poskytnutí pomoci nebyla volba, ale povinnost vycházející ze zásad Varšavské smlouvy a celého světového proletariátu. Z „kontrarevoluce“ byly obviňovány především západní „imperialistické státy“ v čele s USA a západním Německem. Situace v Československu byla bezprostředně po invazi klidná, ačkoli bylo zřejmé, že „antisocialistická propaganda“, která v ČSSR působila několik měsíců, lidem vymyla mozky. Proto všechny útoky proti bratrským vojskům organizovala pouze kontrarevoluce a lidé, kteří její propagandě uvěřili. Terčem útoků se stali také polští vojáci a turisté. Vojáci se však chovali nanejvýš disciplinovaně. Obyvatelům se snažili vycházet vstříc, pomáhat jim, nenechali se vyprovokovat. Veškeré negativní zahraniční hlasy ohledně intervence byly diskreditovány. Převážně proti Spojeným státům byla často k diskreditaci užívána válka ve Vietnamu. Často *Trybuna Ludu* v popisování situace v ČSSR odkazuje na moskevskou *Pravdu* a *TASS*.

Není těžké říci, do jaké míry se tato slova lišila od skutečnosti. Od samého počátku je zmiňován tzv. *zvací dopis*, který podle tehdejší propagandy vyslali mocensko-straničtí představitelé ČSSR (mj. O. Švestka, A. Kapek, D. Kolder, ...) generálnímu tajemníkovi KSSS Leonidu Brežněvovi, jehož žádali o pomoc proti „kontrarevoluci“ v ČSSR. Dopis se stal záminkou pro vojenskou intervenci Varšavské pětky. Ovšem je nutno připomenout, že pravost tohoto dopisu je více než sporná. Vyskytly se i názory, že byl napsán až dodatečně po invazi. Navíc pokud by byl opravdu pravý, tak by se jeho autoři dopustili zasláním takového dopisu (i podle tehdejších zákonů) velezrady, za kterou hrozil trest smrti. Nemluvě o tom, že čs. vláda a ÚV KSČ možnou intervenci ostře odsuzovaly jako nezákonné a agresivní gesto. Proti pravosti dopisu hraje také fakt, že Sovětský svaz se bezprostředně po invazi pokusil vytvořit dělnicko-rolnickou vládu a ústavní představitele státu zatkl a internoval. Tím ostatně úvodní prohlášení, že se vojska nebudou vměšovat do vnitřních záležitostí československého státu,

⁵⁰ *Trybuna Ludu* 28. srpna 1968

také vzalo za své.

Pokud tisk hovoří o reakci prezidenta země, tak pouze o provolání, aby obyvatelé zachovali klid. Například byla zatajena informace, že Ministerstvo zahraničních věcí ČSSR se souhlasem prezidenta vyzvalo své diplomaty ve všech okupačních zemích, aby apelovali u vlád na stažení vojsk z čs. území a okamžité ukončení okupace, jakožto nezákonného a agresivního aktu. Ambasáda SSSR v Praze v této době dostala sama o sobě mnoho protestních dopisů (např. od prezidia Československé akademie věd, atd.).⁵¹

Ostatně i samotná existence „antisocialistických živlů“ na československém území také nebyla pravdivá. Okupační vojska přítomnost „podvratných živlů“ dokazovala tím, že „našla“ v buňkách odporu mnoho různých zbraní. Dokonce byly také jako důkaz použity zabavené americké tanky filmařů, kteří natáčeli v této době v Praze americký film z druhé světové války.

V mnoha směrech se skutečnost zásadně liší od uváděných zpráv ohledně chování obyvatelstva. Obyvatelé země rozhodně nevívali okupační vojska, kolaboraci razantně odsuzovali. To dokazovaly i rozhlas, které odmítaly ukončení své činnosti a do násilného přepadení vysílaly informace. Ačkoli tu jsou okrajově popisovány i společenské nepokoje, tisk zcela mlčí o obětech nebo zraněných.

Mezi slovy novořeči, která byla často užívána ve spojitosti s pražským jarem, vystupuje do popředí výraz **kontrarevolucja** (čes. *kontrarevoluce*). Tento termín pochází už z doby *Velké francouzské buržoazí revoluce*, kdy jím byla označována uskupení, která bojovala proti revolučním změnám s cílem obnovit předchozí pořádek. Bolševická terminologie toto slovo začala užívat jako opak marxistickému výrazu *revoluce*. Bylo užíváno pro každého, kdo bojuje proti instalovanému revolučnímu režimu. Nikdy však přesný význam tohoto slova nebyl vysvětlen, a tak ho mohl režim *de facto* použít na cokoli. Vláda PLR jím nazvala i protestující dělníky v přímoří na severu Polska koncem roku 1970. Ačkoli bylo zcela jasné, že demonstrující dělníci nechtěli bojovat proti vládě, ale upozornit jen na jejich finanční problémy umocněné náhlým zvýšením cen základního zboží každodenní potřeby. Navíc s kontrarevolucí je možné zacházet zcela jiným způsobem než s protestujícími dělníky. Jak kdysi řekl polský komunistický politik Zenon Kliszko: „S kontrarevolucí se nemluví, do kontrarevoluce se střílí.“⁵²

V podobném smyslu bylo také užíváno i slovo **wróg** (čes. *nepřítel*). Tak byli

⁵¹ Sígl, M. *Události pravdy zrady a nadějí*. op. cit. s. 138

⁵² „Z kontrarewolucjā się nie rozmawia, do kontrarewolucji się strzela.“

popisování vnitřní i vnější nepřátelé socialistických režimů. Každá totalita potřebuje svého nepřítele, jelikož není lepší tmel společnosti než strach. Užití tohoto slova je velice dobře ukázáno v následující větě.

„*Wrogowie bratniego narodu czechosłowackiego są naszymi wrogami klasowymi, wrogami wspólnej sprawy pokoju i socjalizmu na ziemi.*“⁵³

Ve výše zmíněném článku z 26. srpna, který se odkazoval na moskevský deník *Izvestija* bylo několikrát užito slovo „**odrodzenie**“ (čes. „*obrození*“), které bylo vždy psáno do uvozovek, čímž byla ironicky popřena pravost významu slova. Byly jím popisovány změny odehrávající se v Československu před příchodem invazních vojsk, jinými slovy liberalizace režimu. Za tímto slovem vždy následovalo i vyčerpávající vysvětlení „skutečného významu slova“, kterým bylo „svržení komunizmu a instalace pluralitního politického systému buržoazie“.

Pokud chceme zmínit nejdůležitější klišé této doby, nesmíme zcela jistě opomenout spojení **bratnia pomoc** (čes. *bratrská pomoc*). Málokteré slovo se zapsalo do historie jako právě tohle. Vždy bude připomínat lidem okupaci provedenou na spřáteleném národu. Především asi právě proto, že obsahuje slovo *pomoc*. K pomoci bližnímu svému vede Bible i Korán; podání pomocné ruky je ctnost. Máme první pomoc, duchovní pomoc, právní pomoc, atd. Avšak během kterékoli z těchto pomoci se nestřílí do nevinných lidí nebo na národní památky, jak se stalo právě během invaze.

Na toto klišé navazuje další, které bylo používáno podobně – **bratnie kraje** (čes. *bratrské země*). Státy Varšavské dohody, jejichž armády přispěchaly na pomoc svému dalšímu bratrovi v nesnázích, a tím tak splnily svou „mezinárodní povinnost“⁵⁴. Toto klišé se podobá základům konfucianizmu, tedy zásadě, že stát funguje jako rodina. Stručně řečeno vláda jsou rodiče a obyvatelé jejich děti. Bolševici tuto zásadu přenesli i na mezinárodní vztahy. Bratra si člověk nevybírá, ale byl nám dán. Stejně tak nemůžeme bratra ani změnit. Navíc většina lidí má své bratry ráda a není jim tedy lhostejný jejich osud. Je třeba připomenout, že Abel a Kain byli také bratři. Nemluvě o tom, že sám patron Čech sv. Václav měl podobnou zkušenost. To ale komunistická novořeč neřešila.

S tím souvisí další klišé, kterým bylo konkrétněji nazýváno, co vlastně vojska v ČSSR

⁵³ Trybuna ludu 23. srpna 1968

⁵⁴ Použito z titulu článku *Bratnie kraje spełniają internacjonalistyczny obowazek*. in. Trybuna ludu 23. srpna 1968

hájí - ...*w sprawie obrony socjalistycznych zdobyczy Czechosłowacji* (čes. ...*ve věci obrany socialistických vymožeností Československa*).

Pokud *Trybuna ludu* hovoří o reakci zahraničí včetně reakce Rady bezpečnosti OSN, pak ironicky užívá spojení ...*tak zwanego „problemu Czechosłowacji“* (čes. ...*tak zvaného „problému Československa“*).

Mezi další hojně užívaná slovními spojeními té doby můžeme zmínit *antyradzieckie* nebo *antysocjalistické síly* (čes. *antisovětské / antisocialistické síly*). Tedy pátá kolona v socialistickém státě, která se snaží svrhnout komunistickou vládu a nastolit „zločinou vládu buržoazie“. V Československu tak byli nazýváni především agenti NSR a NATO, kteří podle propagandy měli připravit vhodnou půdu pro nástup vojenských sil NATO, které byly v té době rozmístěny v Západním Německu u hranic s ČSSR. Naopak věrní českoslovenští komunisté bojující proti těmto živlům jsou nazýváni *zdrowe síly CSRS* (čes. *zdravé síly ČSSR*). Tím vlastně bylo nepřímě naznačeno, že antisocialistické síly šíří nemoc; gangrénu čs. národa.

Jak wiadomo... (čes. *jak je známo*); tímto klišé byly často uváděny veškeré zprávy. Nejedná se tedy o klišé specifické pro dobu invaze, ale o typické spojení pro celou dobu fungování PLR. Byly jím uváděny zprávy, i když byly už řečeny, ale hlavně mělo zdůrazňovat, že o pravosti informací nikdo nepochybuje. Právě toto slovní spojení ve *zvacím dopise* uvedlo zprávu o útoku antisocialistických živlů na představitele komunistické strany.

Fráze se používaly spíše jednorázově. Často byly užívány přímo uprostřed textu, aby mu dodaly na dramatičnosti. Nicméně některé z nich byly užité na konci článku, čímž byl provolán slogan, který měl lid motivovat do budoucna. Mezi užité fráze si uvedme:

Nikomu i nigdy nie pozwoli się wbić klina między państw socjalistyczne ani wyrwać ani jednego ogniwa z ich potężnej wspólnoty.

Żołnierze redzieccy, którzy nie szczędzili krwi i życia dla wyzwolenia Czechów i Słowaków obecnie znowu gotowi są pomóc im w obronie wywalczonej wolności.

Niech żyje i rozkwita demokratyczna, socjalistyczna Czechosłowacja.

Jedność wielkiej partii leninowskiej i narodu jest trwała jak nigdy.

Sprawa socjalizmu jest niezwyciężona!

Článek z 26. srpna hovořící o reakci Jugoslávie a Rumunska na intervenci byl ukončen frází:

Powinni się nad tym [důvody invaze] zastanović życzliwi krytycy krajów socjalistycznych, spełniających obowiązek internacjonalistyczny, którzy mimo woli zapewne leją wodę na młyn propagandy imperialistycznej.

2.2. Moskevský diktát aneb „Moskevská dohoda“

O tzv. moskevském protokolu tisk nehovořil tak vyčerpávajícím způsobem jako o invazi, jelikož si stále ještě převážně všímal událostí odehrávajících se přímo v ČSSR. Nicméně i o této smlouvě vyšlo pár zpráv, na které se teď zaměříme.

25. srpna byl otištěn článek o projevu prezidenta Svobody k obyvatelstvu. Prezident po jednání se sovětskou vládou potvrdil, že jsou nutná další pokračování rozhovorů s nejvyššími představiteli orgánů SSSR. S porozuměním a podporou vlády ČSSR se vydal do Moskvy, aby zde dále pokračoval v jednáních. Prezident současně apeloval na obyvatelstvo, aby zachovalo pořádek. Dále prosí obyvatele o rozvahu a zdrženlivost, aby pomohli vytvořit dobré podmínky pro blížící se složitá jednání. Všichni obyvatelé si musí uvědomit, že jde o to, aby důstojně a čestně vyřešili situaci, která by je mohla ohrozit tragickými následky.⁵⁵

V článku na titulní straně novin, je popisován přilet a uvítání prezidenta Ludvíka Svobody včetně dalších představitelů státu v Moskvě. Podle textu byl prezident uvítán se všemi poctami generálním tajemníkem KSSS a dalšími čelními představiteli strany. Současně také na letišti srdečně přijaly prezidenta „masy pracujících“. Pionýři a školní děti předali delegaci kytici červených karafiátů na uvítanou. Poté se delegace přesunula autem ulicemi Moskvy na jednání do Kremlu. V autě s L. Svobodou byl přítomen také L. Brežněv a A. Kosygin. Podle článku byla cesta z letiště do Kremlu lemována desetitisíci obyvateli Moskvy, kteří přišli přivítat delegaci. Poté, co delegace dorazila do Kremlu, bylo zahájeno jednání mezi SSSR a ČSSR „v upřímné atmosféře“.⁵⁶ Text je současně doprovázen otištěnou fotografií, na které je zobrazeno, jak z auta mávají L. Svoboda, L. Brežněv, A. Kosygin a N. Podgornyj kolemjdoucím obyvatelům Moskvy, kteří je vítají. Takto byl přesně popsán přilet:

„Licznie zebrani przedstawiczele mas pracujacych Moskwy zgotowali serdecznie przyjecie prezidentowi CSRS i innym towarzyszom czechoslowackim, którzy wraz z nim przybyli. [...] W drodze na Kreml dostojnych gości z zaprzyjaźnionej socjalistycznej Czechosłowacji serdecznie witali mieszkańcy Moskwy. Pionierzy i młodzież szkolna wręczali Ludwikowi Svobodzie i innym działaczom Czechosłowacji bukiety czerwonych goździków.“⁵⁷

⁵⁵ Trybuna Ludu 25. srpna 1968

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ Tamtéž.

V dalším titulu *Trybuna Ludu* odkazovala na agenturu TASS, která popisovala sovětsko–československé rozhovory a jednání od 23. do 26. srpna. Poté co článek vyjmenoval všechny účastníky jednání z sovětské i československé strany, uvedl hlavní témata diskuzí. Byly to vývoj mezinárodní situace, aktivizace antisocialistických spiknutí, situace v ČSSR v posledních době a dočasná přítomnost vojsk pěti socialistických států na čs. území. Podle článku obě dvě strany byly přesvědčeny, že byla nutná realizace společných rezolucí přijetých v Černé nad Tisou, pevně stanovených v Bratislavě a také dalších zásad, které byly později dojednány během jednání.⁵⁸ Text poté uvádí, že SSSR vyjádřilo podporu změnám dojednaných plénum ÚV KSČ. Doslova se píše:

„Strona radziecka zadeklarowała zrozumienie i poparcie dla stanowiska kierownictwa KPCz i CSRS, które zamierza wziąć za punkt wyjścia uchwały posiedzeń plenarnych KC KPCz w styczniu i w maju br. – w celu udoskonalenia metod kierowania społeczeństwem, rozwijania demokracji socjalistycznej i umocnienia ustroju socjalistycznego na gruncie zasad marksizmu-leninizmu.“⁵⁹

Později se uvádí, že bylo dosaženo pochopení, aby došlo co nejrychleji k „normalizaci situace“ v ČSSR. Představitelé Československa prohlásili, že veškerá práce stranických a státních orgánů bude zaměřena do upevnění stranicko-vládního aparátu a rozvojem mezinárodních vztahů se SSSR a ostatními socialistickými státy. Dále také prohlásili, že vrchní velitel československých ozbrojených sil vydal důležité rozkazy, které mají udržet veřejný pořádek a zabránit konfliktům. Ani zde si *Trybuna Ludu* neodpustí připomenout lidem, že se vojska v žádném případě nebudou vměšovat do vnitřních záležitostí Čechoslováků. Českoslovenští představitelé nerozumí, proč Rada bezpečnosti OSN chce jednat o situaci v ČSSR, a proto žádají odstranění tohoto tématu z denního plánu Rady. Vůdci KSČ a KSSS se shodli, že budou nadále na mezinárodní půdě upevňovat „socialistické spojení“ a politiku obrany mezinárodního míru a bezpečnosti. Podle článku se veškerá jednání vedla v Moskvě upřímně a přátelsky. Celá otištěná zpráva je ukončena oznámením, že se československá delegace vrátila zpět do Prahy.⁶⁰

V jiném článku z 26. srpna 1968 *Trybuna Ludu* otiskla článek moskevského deníku *Izvestija*. Ten útočí na představitele Rumunska a Jugoslávie, kteří hovoří o intervenci. Článek

⁵⁸ Trybuna Ludu 28. srpna 1968

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ Tamtéž.

připomíná důvod založení Varšavského paktu jako reakce na vytvoření agresivního bloku NATO.⁶¹

Stručně řečeno *Trybuna Ludu* píše, že českoslovenští představitelé si jsou dobře vědomi nebezpečí „kontrarevoluce“ v ČSSR, a proto považují za nutné jednat se Sovětským svazem a dalšími socialistickými státy, které „pomohly“. Po příletu prezidenta do Moskvy ho všichni obyvatelé vřele vítali a skandovali mnohá hesla potvrzující československo-sovětské přátelství. Jednání probíhala v upřímné a přátelské atmosféře. Vůdci ČSSR a SSSR se shodli na nutnosti spolupráce se socialistickými státy a tvrdém zákroku proti kontrarevoluci, a proto mimo jiné protestovali proti jednání v Radě bezpečnosti OSN. Po celou dobu bylo opakováno, že se vojska nebudou vměšovat do vnitřních záležitostí Čechoslováků. Z toho důvodu také bylo připomínáno, že se jedná pouze o pokračování a realizaci dokumentů přijatých československou stranou v Černé nad Tisou a Bratislavě. Tedy k dokumentům, které přijala ČSSR ještě jako zcela suverénní stát. Nejedná se o jednání okupanta s okupovaným, ale o jednání rovného se sobě rovným. Články jsou neustále doprovázeny apelováním prezidenta na zachování klidu a míru na území ČSSR. Lidem jsou však stále dokola připomínány v dalších člancích aktivity „kontrarevoluce“ a útoky proti polským vojskům a turistům. Polští vojáci se chovají nanejvýš disciplinovaně, ochotně vůči místním obyvatelům a nenechají se vyprovokovat.

I tyto informace se však liší od skutečných událostí. Pravdou je, že prezident vyzýval obyvatelstvo, aby zachovalo klid a nebránilo postupujícím vojskům. Poté odletěl do Moskvy, kde se mu dostalo náležitého uvítání se všemi poctami. Nicméně celou dobu také apeloval u vlád okupačních zemí na stažení vojsk a ještě u SSSR o propuštění nejvyšších vládních představitelů. Ve skutečnosti byla hlavním důvodem příletu prezidenta do Moskvy zmíněná snaha o propuštění internovaných politiků. Sám intervenci odsuzoval jako agresivní a neospravedlnitelné gesto. Během jednání v Moskvě však „změnil názor“. Dobře to bylo patrné 24. srpna na zasedání Rady bezpečnosti, kde vystoupil československý ministr zahraničí a prohlásil, že se ústavní orgány ČSSR neobrátily na Varšavský pakt a nežádaly o pomoc. Ovšem zanedlouho poté dostal od prezidenta Svobody telegram, aby požádal o stažení československé otázky z programu Rady bezpečnosti. Shodou okolností telegram dorazil právě z Moskvy. Ihned to bylo sděleno generálnímu tajemníkovi OSN U. Thantovi a ten přerušil jednání. Kreml pomalu pacifikoval ČSSR.⁶² *Trybuna Ludu* samozřejmě prvotní

⁶¹ *Trybuna Ludu* 26. srpna 1968

⁶² Sígl, M. *Události pravdy zrady a nadějí*. op. cit. s. 213

snahy a apelování prezidenta na ukončení okupace vůbec nezmínila.

Prvky novořeči, které se v člancích objevily, byly do jisté míry ovlivněny řečí užitou při popisování nedávné intervence. Často opakují, tak jak je to novořeči vlastní.

Nicméně mezi slovy, která se objevila při této příležitosti, si uveďme slovo **solidarność** (čes. *solidarita*). To bylo užíváno ve smyslu jako *přátelství*, *charita* a *pomoc*. Mělo u čtenáře spíše vybudit dojem, že problémy Československa jsou současně také polskými problémy a je tudíž nemyslitelné, aby PLR zavřela oči a obrátila se k ČSSR zády. Připomeňme například solidaritu zemí při živelné katastrofě, kdy jedna země materiálně pomáhá té druhé. V podobném smyslu bylo slovo užíváno i zde.

Dále se objevuje často užívané slovo **przyjaźń**. Tento výraz bychom dnes mohli přeložit do češtiny jako *přátelství*, nicméně takový překlad není úplně přesný. V době sovětského impéria byl projev, který popisujeme, užíván v češtině přesnější rusismus *družba*. Tím bylo nazýváno přátelství a spojenectví, které už automaticky vyplývalo pouze ze skutečnosti, že státy jsou komunistické. Jinými slovy tímto výrazem je označována náklonost, která plyne z již zmíněného motta „*Proletáři všech zemí, spojte se!*“ a současně je základem mezinárodní socialistické organizace *Internacionála*.

První místo mezi klišé této doby zcela jistě zaujímá **osiągnięto porozumienie** (čes. *dosaženo porozumění*) a pozdější **porozumienie moskewskie** (čes. *moskevská dohoda*) popisující přijetí a podepsání moskevského protokolu. Jistě, pokud jedná rovný se sobě rovným, musí vždy před podpisem dojít k dohodě. Bohužel v tomto případě je maskován pouhý fakt, že představitelům ČSSR „byl držen u krku nůž“ a byli tak donuceni k podpisu. Československé delegaci nic jiného než „dojít k porozumění“ nezbyvalo. Podobným způsobem bylo užito i klišé **Strony wyraziły zdecydowane, obustronne przekonanie...** (čes. *strany vyjádřily rozhodné, oboustranné přesvědčení...*)

Právě v této době bylo poprvé užito i klišé **normalizacja sytuacji v CSRS**. O tomto spojení si povíme dále (viz. str. 50)

Podle *Trybuny Ludu* mají jednání mezi ČSSR a SSSR za cíl vytvořit – **szczerą współpracą na zasadach wzajemnego szacunku, równouprawnienia, integralności terytorialnej, niezależności i socjalistycznej solidarności** (čes. *upřímná spolupráce na zásadě vzájemné úcty, rovnosti, územní celistvosti, nezávislosti a socialistické solidarity*). Tedy na zásadách, které jsou pro každou zemi světa důležité. Dále měly rozhovory také za cíl **umocnienia przyjaznych stosunków z narodami Związku Radzieckiego i całej wspólnoty socjalistycznej**. (čes. *posílení přátelských vztahů s národy Sovětského svazu a celé socialistické*)

socialistické jednoty).

První fráze užitá v *Trybuně Ludu* jsou citované věty z transparentů vyvěšovaných obyvateli Moskvy na uvítání prezidenta ČSSR. Byly zmíněny: *Niech żyje przyjaźń radziecko-czechosłowacka!*; *Niech żyje prezident Svoboda!*; *Przyjaźń, pokój!*; *Niech żyje jedność i zespolenie krajów wspólnoty socjalistycznej.*; *Popieramy i aprobujemy politykę KPZR!*; *Przyjaźń radziecko-czechosłowacka po wieczne czasy!* Objevovaly si i jiné fráze, např. *Czechosłowacja jest i będzie socjalistyczna!*⁶³

Droga kontrrewolucjonistów nie jest jednak drogą ludzi pracy.

Rozmowy toczyły się w atmosferze szczerości, partyjności i przyjaźni.

A také často opakovaná věta: *Wojska krajów sojusznicznych, które wkroczyły czasowo na terytorium Czechosłowacji, nie będą się mieszać do spraw wewnętrznych Czechosłowackiej Republiki Socjalistycznej.*

⁶³ Současně byla tato fráze užitá jako titul článku otištěného na první straně *Trybuny Ludu* z 28. srpna 1968

2.3. Okupace aneb „Smlouva o dočasném pobytu vojsk“

Ačkoli se zprvu počítalo, že všichni cizí vojáci později opustí celé československé území, Sovětský svaz si během jednání v Kremlu vynucoval *smlouvy o dočasném pobytu sovětských vojsk na území ČSSR*. Ta byla následně podepsána hned poté 16. října v Praze. I když se ve smlouvě mimo jiné uvádí, že: „dočasný pobyt sovětských vojsk na území Československé socialistické republiky nenaruší její suverenitu“, muselo si Československo na základě této smlouvy počkat na svrchovanost dalších 20 let.⁶⁴

O této smlouvě začala *Trybuna Ludu* psát 17. října, kdy vyšel článek o ukončení rozhovorů mezi ČSSR a SSSR konající se 14. a 15. října v Kremlu. Následně byli vyjmenováni všichni účastníci československé a sovětské delegace. *Trybuna Ludu* dále uvedla, že se rozhovory nesly ve stranickém duchu a spolupráci.

Osmnáctého října se už v tisku setkáváme s podrobnějšími informacemi o podpisu smlouvy. Hned na úvodní stránce *Trybuny Ludu* byla otištěna informace o podmínkách dočasného pobytu sovětských vojsk v Československé socialistické republice. Bylo uvedeno, že 16. října předseda Rady ministrů SSSR Alexej Kosygin přiletěl na pozvání vlády ČSSR do Prahy. Na cestě ho doprovázeli ministr zahraničních věcí A. Gromyko, ministr obrany A. Grečko a zástupce ministra zahraničních věcí V. Kuzněcov. Na Ruzyni je přivítali se všemi poctami českoslovenští představitelé např. O. Černík, J. Smrkovský a G. Husák, atd. Toho samého dne se také v Praze uskutečnil podpis dohody mezi ČSSR a SSSR o podmínkách dočasného pobytu vojsk. Dohodu podepsal A. Kosygin a O. Černík. Bylo zde také připomenuto, že dohoda byla vytvořena na základě porozumění, kterého bylo dosaženo v Moskvě mezi 23. – 26. srpnem a jinými podobnými jednáními, která bezprostředně poté následovala. Dále článek uvedl, že Kosygin byl také přijat prezidentem Svobodou na hradě a druhý den se vrátil do Moskvy.⁶⁵

Osmnáctého října tisk psal o projevech, které přednesli po podpisu smlouvy předseda Rady ministrů SSSR A. Kosygin a premiér ČSSR O. Černík. Kosygin o dohodě prohlásil, že „hlavním důvodem podpisu je trvalé zabezpečení západních hranic Československa a celého socialistického bloku.“ Doslova prohlásil:

„*Główny cel układu o warunkach tymczasowego przebywania wojsk radzieckich na*

⁶⁴ Tím je myšleno, že dalších 20 let trvala okupace, ale jsem si vědom, že fakticky Československo ztratilo suverenitu už po únoru 1948, kdy se stalo satelitem sovětského imperia.

⁶⁵ *Trybuna Ludu* 18. října 1968

teritorium Czechosłowacji polega na tym, aby stworzyć trwale gwarancje zapewnienia bezpieczeństwa Czechosłowacji i jej socjalistycznej zdobyczy, aby należycie ochronić interesy całej wspólnoty socjalistycznej przed zakusami sił imperializmu i reakcji.“⁶⁶

Poté také uvedl, že: „rozhovory o této dohodě se nesly v stranické atmosféře a odpovídají všem zájmům celé socialistické jednoty.“ Přijatá dohoda stála podle Kosygina: „na základě vzájemné důvěry komunistických stran a národů Sovětského svazu a Československa“. To se odráží i v tom, že v nejbližších měsících se část vojáků Sovětského svazu a celé armády PLR, Maďarska, Bulharska, NDR stáhnou za hranice. Tak se stane proto, že socialistické státy věří, že proces normalizace v ČSSR nadále bude pokračovat a národ Československý nedovolí, aby antisocialistické síly tyto snahy zničily. V další části svého projevu Kosygin napadal nepřátele socializmu, kteří se podle něho snažili rozbít socialistickou jednotu a oslabit její sílu. Spíše tedy podněcoval strach a uvědomoval lid o existenci nebezpečí. Připomíná, že: „nemůžeme a nemáme právo zapomenout, že nepřátele socializmu nesložili zbraně a nezřekli se svých diverzních cílů. To nás nutí být neustále připraveni chránit socialistickou jednotu.“ Do toho samého cílu je zaměřena i dohoda o dočasném pobytu vojsk. Jako největší nepřátele evropského míru označil Kosygin „západoněmecké militaristy a mobilizované vojska agresivního bloku NATO“. Dále připomněl, že: „dokud existuje NATO, musíme ze všech sil posilovat Varšavskou dohodu, která chrání mír a národy. Proti nepřátelům musíme postavit naši jednotnost, která je silná proto, že vychází z našeho společného třídního zájmu a našeho cílu budování socializmu a komunizmu.“ Nakonec podotknul, že si je jist, že smlouva se setká s podporou a akceptováním národy SSSR, ČSSR a ze strany všech socialistických států, které podporují mír a socializmus.⁶⁷

Jako další otiskla *Trybuna Ludu* projev premiéra Československé socialistické republiky O. Černíka. Ten mimo jiné pronesl, že: „budou dále posilovat vzájemné vztahy a přátelství se všemi socialistickými státy. Dohoda dává lidu našich zemí záruky, že socialistické Československo se v budoucnu bude nadále úspěšně rozvíjet podle zásad marxismu-leninizmu, vlastní revoluční a demokratické tradice, ale také se bude rozvíjet v zásadách míru a přátelské spolupráce s SSSR a jinými socialistickými státy. Přijatá rozhodnutí zohledňují zájmy obou stran, posilují jednotu a bezpečnost všech socialistických států, ale také současně posilují mír v Evropě a na celém světě.“ Následně premiér připomněl

⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁷ Tamtéž.

historii Československa, kterou charakterizuje neustálými konflikty s německým národem a proto je nutné hledat ochranu pouze u Sovětského svazu a v socialistické jednotě.⁶⁸ Doslova O. Černík řekl, že:

„Byłoby tragicznym głędem, jeśli ktokolwiek szukałby drogi do bezpieczeństwa europejskiego poprzez osłabienie jedności i wspólnoty krajów socjalistycznych w sytuacji, gdy kraje NATO dążą do umocnienia tego agresywnego paktu, w którym wraz z USA stale wzmagają swe wpływy militaryści i odwetowcy zachodnioniemieccy. Jesteśmy przekonani, że nasz naród, którego historie cechowała ustawiczna walka przeciwko ekspansji i agresywnym dążeniom imperialistów niemieckich, zrozumie, że w obecnym podzielonym świecie, nasze bezpieczeństwo może być zapewnione jedynie w rodzinie krajów socjalistycznych, w trwałym sojuszu ze Związkiem Radzieckim, jak to zawsze jasno oświadczyliśmy.“⁶⁹

Později Černík za celé Československo potvrdil, že odsuzujeme snahy o oživení atmosféry studené války a vyostření mezinárodního napětí. Naopak se budeme snažit posílit mír a bezpečnost v Evropě a na celém světě, současně budeme také usilovat o vytvoření vhodných mezinárodních podmínek pro naši klidnou práci a štěstí našeho národa. Právě proto podepsaná smlouva je záruka bezpečnosti naší republiky.⁷⁰

19. října vyšel článek pod titulem *Ważne porozumienie*, kde se mimo jiné uvádělo, že smlouva podepsaná v Praze se řadí mezi nejdůležitější mezinárodní dokumenty, protože je to důležitý krok do normalizace vztahů mezi Československem a ostatními státy Varšavské pětky. Článek dokonce tvrdil, že smlouva nejvíce posiluje vojenský pakt a evropský mír od konce druhé světové války. Sovětský svaz se snažil, aby podpis dokumentu proběhl v Praze, jelikož má právě za cíl posílit bezpečnost Československa a to hlavně proti Západnímu Německu, které neuznává existující evropské hranice a snaží se změnit *status quo*. Sovětsko-československá smlouva má také ochránit celý východní blok proti aktuálním i potencionálním útokům. *Trybuna Ludu* následně motivovala lidi slovy, že celý svět a především ti, kteří chtěli oslabit socialistickou jednotu, se přesvědčili, že socialistické státy jsou připraveni nepřetržitě chránit svoje hranice. Navíc Varšavská smlouva v posledních měsících dokázala, že je schopna se připravit k obraně v dostatečném předstihu. V záležitosti

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ Tamtéž.

nedotknutelnosti socialistických hranic článek doslovně citoval slova předsedy Kosygina.⁷¹

V další části ten samý článek opakoval výše zmíněný projev československého premiéra Černíka. Připoměl, že uzavření smlouvy zkřížilo naděje „militaristům ze Západního Německa na ukojení svého expanzivního apetitu“ a proto i pomůže do posílení bezpečnosti západní Evropy. Podle článku si jsou země západní Evropy dobře vědomy jak skončily „imperialistické tendence“ předválečné Říše. Na tomto základě následně otištěný text stavěl své naděje, že by lidé ze západu mohli přestat kriticky pohlížet na vstup vojsk Varšavské pětky do Československa. Vytvářel tedy dojem, že by se celá Evropa mohla semknout proti Západnímu Německu. Nakonec také připoměl, že většina vojsk Sovětského svazu a všechna vojska dalších čtyřech zemí paktu se stáhnou za hranice ČSSR, čímž reakční hlasy proti okupaci přijdou o svůj hlavní argument, jelikož zbylá sovětská vojska zůstanou na území ČSSR na základě oboustranné dohody. Na úplný konec článku zmínil stažení polských jednotek z Československa. Tvrdil, že: „polské mínění je přesvědčeno, že polští vojáci dobře a se ctí splnili svou povinnost. Jejich přítomnost v ČSSR byla důležitým přínosem do vytvoření nové situace v zemi, která může vytvořit vhodné podmínky pro další rozvoj socialismu v ČSSR, bezpečnosti všech socialistických států a evropského míru. Socialistické státy věří, že proces normalizace se prohloubí a antisocialistické síly mu v tom nezabrání.“⁷²

O den později (20. října) otiskla *Trybuna Ludu* další text, v němž se odkazovala na agenturu TASS. Zde se psalo, že vlády všech zemí Varšavské dohody včetně Československa se shodly, že část sovětských vojsk zůstane na území ČSSR, aby posílila bezpečnost socialistických států kvůli zesilujícím odvetným ambicím ze strany Západního Německa. Smlouva také stanoví, že vojska oněch 4 států včetně většiny sovětských jednotek postupně začnou opouštět čs. území hned, jakmile dojde k ratifikaci zmíněné smlouvy v obou zemích. Odsun bude proveden během dvou měsíců. Přítomnost zbytku sovětských jednotek v zemi se řídí podle dohody, jednotky budou podléhat sovětskému velení. Bylo zdůrazněno, že vojska nenaruší suverenitu a nebudou se vměšovat do vnitřních záležitostí země. Sovětský svaz bude sám platit veškeré výdaje spjaté s udržováním vojsk v ČSSR. Naopak čs. vláda poskytne vojákům kasárna, ubytování, letiště se zařízením, zajistí komunikaci, elektrickou energii a jiné služby. Československo a Sovětský svaz stanoví zmocněnce pro další otázky týkající se pobytu vojsk.⁷³

20. října vyšla zpráva i o ratifikaci smlouvy, která proběhla 18. října v Praze a Moskvě

⁷¹ Broniarek, Z. *Ważne porozumienie*. in. Trybuna Ludu 19. října 1968

⁷² Tamtéž.

⁷³ Trybuna Ludu 20. října 1968

a okamžitě vešla v platnost. Bylo oznámeno, že v Moskvě po diskuzi členové komise zahraničních věcí SSSR jednomyslně schválili návrh vlády a doporučili Prezidiu Nejvyššího sovětu SSSR ratifikaci sovětsko-československé smlouvy. V Praze proběhlo 17. zasedání Národního shromáždění ČSSR. Na zasedání byl přítomen i prezident Ludvík Svoboda a předseda vlády O. Černík, ministři a další. Přítomen byl i první tajemník ÚV KSČ Alexandr Dubček. Zasedání, kde se projednávala *smlouva o dočasném pobytu sovětských vojsk na území SSSR*, zahájil Josef Smrkovsky. Projev o smlouvě přednesl premiér Černík. Během hlasování byli z 242 přítomných poslanců 4 proti a 10 se zdrželo. Prezident Svoboda v ten samý den smlouvu ratifikoval.⁷⁴

Následoval projev premiéra Černíka, který pronesl na zasedání Národního shromáždění. V projevu mimo jiné zaznělo, že vnitřní rozvoj Československa je důležitý i pro vytváření mezinárodních vztahů, jelikož ČSSR není izolovaný stát. Stát ve své mezinárodní politice uznává dva hlavní světové systémy a Československo patří do toho socialistického. Mezinárodní politika směřuje do upevnění socialistické jednoty a její neustálý rozvoj je důležitý pro samotnou budoucnost států. Ostatně to samé měla na mysli i vláda když uzavřela tuto dohodu. Dále premiér připoměl dalšími slovy nebezpečí, které zemi hrozí. Podle jeho slov „světový imperialismus“, který převážně vytvářejí Spojené státy, nadále chce za pomoci síly realizovat své velkomocenské zájmy. Proto je neodmyslitelnou součástí čs. politiky i rozvíjení ozbrojených sil v rámci Varšavské dohody.⁷⁵ Premiér též zmínil i ohrožení ze strany NATO, proti kterému se musí Československo bránit. Jeho slova jsou zde doslovně uvedena:

„Dopóki istnieje agresywny blok NATO Czechosłowacja musi nieustannie troszczyć się o swą siłę wojskową i umacniać obronny sojusz krajów socjalistycznych. Współczesna rewolucja w dziedzinie militarnej zaostrzyła rozbieżności między wymogami systemu obronnego a możliwościami poszczególnych państw. Dlatego też Układ Warszawski, którego utworzenie było odpowiedzią państw socjalistycznych na stworzenie na militarno-politycznego ugropowania NATO i przyjęcie NRF do tej organizacji, stanowi nieodzowne źródło potęgi państw socjalistycznych.“⁷⁶

Premiér Černík dále uvedl, že právě kvůli obraně země je nezbytné, aby část sovětských vojsk zůstala na území státu. Jednak je také důležité posilovat obranu

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ Tamtéž.

⁷⁶ Tamtéž.

socialistických zemí, jelikož stále sílí touhy „západoněmeckých militaristů na odvetu.“ Nicméně premiér upřesnil, že ochrana čs. západních hranic bude neustále v rukách Československé lidové armády, která je součástí Varšavské dohody a je v každé chvíli připravena splnit svou „internacionální povinnost“. Podle premiéra končí také doba, kdy vztahy mezi ČSSR a ostatními pěti zeměmi paktu byly krajně nepřehledné, neuspořádané a kvůli srpnovým událostem značně zkomplikované. Premiér zdůraznil, že dohoda respektuje suverenitu, právní ochranu obyvatel Československa a zohledňuje, aby se přítomnost sovětských vojsk neodrazila na ekonomické situaci státu a životní úrovni obyvatel. O. Černík v projevu potvrdil, že většina vojsk bude postupně stažena během dvou měsíců od ratifikace dohody. Sovětské oddíly, které zůstanou na čs. území, se přesunou do vojenských objektů. V Praze a v Bratislavě také zůstanou zástupci sovětské armády, kteří budou řešit budoucí problémy spojené s realizací smlouvy. Opakovaně také dodal, že vojáci se nebudou vměšovat a budou respektovat československou ústavu a zákony. Náklady spojené s pobytem vojsk budou hrazeny sovětskou stranou. Nakonec svého projevu premiér prohlásil, že do budoucna je nezbytné respektování práv a svobod obyvatel, realizace ekonomických reforem a posilování mezinárodních vztahů se socialistickými státy.⁷⁷

Trybuna Ludu se ve výtisku z 20. října zajímala i o reakci zahraničních socialistických tisků na ratifikování smlouvy. V jednom celém článku se věnovala přímo československému tisku, který sledovali korespondenti v Praze S. Lewandowski a W. Kaniewski. Ti uvedli, že 18. října československý tisk nadále neotiskl žádný komentář o dohodě. Podle *Trybuny Ludu* velkou pozornost vzbudil rozhovor v deníku *Svobodné Slovo*, kde hovoří ministr spravedlnosti ČSSR Bohuslav Kučera na téma moskevských rozhovorů. V článku je poté otisknut celý rozhovor přeložený do polštiny, ze kterého vyplynula podpora dohody a více méně opakoval výše zmíněná slova. Poté *Trybuna Ludu* hovořila, že pražské deníky se 18. října také zaměřily na další dohody, podle kterých jsou sovětská vojska přítomná i v jiných zemích socialistické Evropy. Nicméně nakonec *Trybuna* zdůrazňovala, že veškerá problematika ohledně dohody byla popisována nanejvýš kontroverzně a polemicky. V této souvislosti zcela nazávěr citovala bratislavský časopis *Rolnické noviny*.⁷⁸

Druhý den přináší podrobnější článek o československém tisku. Článek s názvem *Informacje o układzie CSRS – ZSRR w prasie czechosłowackiej bez komentarzy* uvedl, že veškerý sobotní tisk zahrnoval text smlouvy o dočasném pobytu sovětských vojsk a doslovný projev premiéra O. Černíka. Nicméně pražské sobotní deníky nepřidaly žádné vlastní

⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁸ Tamtéž.

komentáře, jelikož vycházely z předpokladu, že kromě projevu premiéra a vlastního textu smlouvy není potřeba dohodu dále komentovat.⁷⁹

V ten samý den vyšel i článek o ohlasu socialistického tisku na dohodu. Jako první uvádí maďarský tisk, kde *Magyar Nemzet* popsal přijetí dohody jako nejdůležitější událost a ratifikaci se věnuje na hlavním místě. Deníky NDR informují o ratifikaci a připomínají, že smlouva obraňuje zájmy československého národa. Deník *Berliner Zeitung* také poznamenal, že dohoda současně posílí obranu socialistických států proti západoněmeckým touhám na odvetu. Všechny bulharské deníky uvádí na úvodních stranách doslovný text sovětsko-československé dohody. Deník *Narodna Mládež* uvádí, že smlouva je důležitá pro všechny bratrské státy, v době kdy je ohrožuje západní imperialismus.⁸⁰

22. října vyšel článek o projevu prvního tajemníka Ústředního výboru Komunistické strany Slovenska Gustáva Husáka, který prohlásil, že po lednovém plénu strany se otevřelo široké pole socialistické demokracie, na kterém „parazitovaly nepřátelské síly“. Často znevažovaly komunistickou stranu a škodily vztahům ČSSR s dalšími socialistickými státy. Je proto nutné odlišovat pozitiva a negativa vývoje po lednu 1968.⁸¹ Nakonec hovoří i o připravované nové ústavě republiky. *Trybuna Ludu* zdůrazňuje v tučně odlišeném textu, jak G. Husák hovořil o kladech smlouvy. Podle otištěné zprávy doslova uvedl:

„...Układ ze Związkiem Radzieckim jest ważnym czynnikiem wewnętrznej konsolidacji, stwarza bowiem lepsze warunki dla najwyższych organów partyjnych i rządowych oraz dla wszystkich obywateli rozwiązywania problemów wewnętrznych.“⁸²

Stručně řečeno *Trybuna Ludu* popisovala dohodu jako nejdůležitější smlouvy mezi ČSSR a SSSR, která měla za cíl ochránit Československo a současně i celý socialistický blok. Smlouva posílila obranu do takové míry, že nebylo nadále nutné další setrvání většiny vojenských jednotek v zemi. Proto se během dvou měsíců stáhla všechna vojska PLR, NDR, Bulharska, Maďarska a většina jednotek Sovětského svazu. Často byl také popisován konkrétní nepřítel, proti kterému smlouva ochraňovala. Tím byla Severoatlantická aliance a Německá spolková republika. *Trybuna Ludu* je častovala výrazy jako revanšisté, agresori, militaristi, atd. Obzvláště v očerňování NSR si propaganda dala záležet. Vykreslovala ji jako militaristický stát, který se nehodlal smířit s prohranou 2. světovou válkou, a proto

⁷⁹ Trybuna Ludu 21. října 1968

⁸⁰ Tamtéž

⁸¹ Trybuna Ludu 22. října 1968

⁸² Tamtéž.

připravoval plány na odvetu, aby znovu nastolil v Evropě svou nadvládu. Podle smlouvy se veškerá sovětská vojska zůstávající na čs. území stáhnou do vojenských prostorů poskytnutých vládou ČSSR. Veškeré finanční náklady spojené s pobytem budou hrazeny z rozpočtu SSSR. Tvrzení, že se sovětská vojska nebudou vměšovat do vnitřních záležitostí ČSSR, už zde působilo jako „evergreen“.

Srovnajme nyní tato tvrzení se skutečností a podívejme se, kde se s fakty rozchází. Samotné popisování cíle dohody je zcela vymyšlené. Jak už jsme řekli dříve, potenciální útok ze strany NATO nebo NSR byl zcela fiktivní, jelikož si byly obě strany vědomy rozdělení světa na základě Jalty, jenž uznávaly Nemluvě o tom, že Západní Německo nebylo (a ani nemohlo být) militaristickým státem, který by chtěl založit v pořadí již čtvrtou říši. V tom mu úspěšně bránilo členství v NATO a současně i americké základny na jeho území. V neposlední řadě mu v tom také bránilo členství v *Evropském společenství uhlí a oceli*, ve kterém se vzdalo svých pravomocí ve prospěch nadnárodní organizace v oblasti uhlí a oceli, dvou strategických komodit důležitých pro vedení války. To ovšem nebránilo propagandě, aby se přiživila na stereotypu (západního) Němce jako viníka dvou světových válek.

Na základě dohody se většina armád skutečně stáhla za hranice a zbytek ruských vojsk se přesunul do vojenských prostor. Nicméně i nadále Československu diktoval Sovětský svaz a přítomnost ruských vojáků měla „pomoci“ československé vládě naslouchat. Kdyby se snad Československo začalo „cukat“ a nechtělo by dále poslouchat, sovětsí vojáci by tomu měli jako pojistka zabránit. Jako vhodný důkaz diktátu nám poslouží nejen změny ve vládních špičkách, ale i Pražská podzemní dráha a Nuselský most. Ačkoli se zprvu počítalo, že budou v Praze v metru jezdit vozy československé výroby, nakonec bylo na přání Moskvy rozhodnuto, že se nakoupí vozy sovětské výroby i přes to, že Nuselský most nebyl na váhu sovětské soupravy konstruován. Dalším příkladem „ruských nitek“ byla kandidatura Prahy na pořádání Olympijských her. Jelikož o pořádání LOH v roce 1980 usilovala také Moskva, Praha byla nakonec donucena svou kandidaturu stáhnout ve prospěch ruské metropole. Je však třeba dodat, že v některých případech okupace nesla i výhody. Například v čs. kosmickém programu.

Pravděpodobně jediným správným tvrzením ohledně smlouvy o pobytu sovětských vojsk bylo, že urychlí nástup normalizace v ČSSR a napomůže k vytvoření lepších mezinárodních vztahů s ostatními socialistickými státy. Je ovšem třeba dodat, že Československo si nemohlo vybírat, a proto si vytvořilo dva obličejce. Jeden oficiální, kdy se tvářilo jako poslušný článek socialistického bloku, a druhý neoficiální, ve kterém zůstala

hořkost obyvatelstva nad intervencí.

Mezi slova novořeči, která se v souvislosti s dohodou používala, si uvedme *Nienaruszalność* (čes. *nedotknutelnost*) používanou ve spojitosti s socialistickou jednotou a obranou tzv. železné opony. Bylo tím nejen naznačeno, že útok nepřátel se zastaví o hranice socialismu, ale navíc nikdo z komunistického bloku s umístěním hranice nic nezmůže. Jinými slovy, státy na východ od ní to mají na věčné časy. Ve stejném duchu bylo používáno i další klišé *wspólnota socjalistyczna* (čes. *socialistická jednota*).

Mezi klišé spjatých s dohodou si uvedme mimo jiné již zmíněné *militaryści i odwetowcy zachodniemieccy* (čes. *západoněmečtí militaristi a revanšisté*). Toto spojení vykreslovalo západní Němce jako národ válečníků dychtících po odvetě. S tímto klišé je přímo spjata mnoho dalších výrazů, jelikož *Trybuna Ludu* dopodrobna popisovala socialistického nepřítele. Jako další si uvedme *ekspansjonistyczny apetyt* (čes. *touha po expanzi*) nebo také *wzmagające się dążenia odwetowe* (čes. *zesilující touha po odvetě*). Nicméně smlouva nemá za cíl ochraňovat pouze proti NSR, ale také proti státům NATO, pro které vzniklo klišé *agresywny blok NATO* (čes. *agresivní blok NATO*).

Smlouva sama o sobě dostala své vlastní slovní spojení, které se vzápětí vžilo. Tím je *czasowy pobyt wojsk radzieckich na terytorium CSRS* (čes. *dočasný pobyt sovětských vojsk na území ČSSR*). Všimněme si slova *czasowy* (*dočasný*), kterým je potvrzeno, že vojska nezůstanou na území věčně. Nicméně nespornou výhodou tohoto slova je, že *dočasnost* se dá postupně protahovat až do nekonečna, jelikož přesná mez se nedá určit. Právě toto slovo dávalo Rusům ohledně určení doby volnou ruku a bylo se jím možné účinně bránit proti hlasům kritiků. Povšimněme si i dalšího slova *pobyt*. To se málo kdy používá ve spojitosti s armádou a už vůbec ne, pokud ji hostitel nemá právo ze svého území vykázat.

Ani toto téma se neobešlo bez různých frází a sloganů, proto si vyjmenujme následující: *Dopóki jednak istnieje NATO, musimy ze wszech miar umacniać Układ Warszawski, który stoi na straży pokoju i bezpieczeństwa narodów oraz wyraża interes nie tylko krajów socjalistycznych, lecz wszystkich sił postępowych na świecie.*

Dla nas wszystkich utrwalenie w Czechosłowacji zdobycy socjalizmu, które stały się udziałem klasy robotniczej i narodu czechosłowackiego, jest świętym internacjonalistycznym obowiązkiem.

Układ dowodzi, że państwa socjalistyczne są zdecydowane skutecznie zapewnić nienaruszalność swych granic, nienaruszalność rubieży, całej wspólnoty socjalistycznej.

2.4. Živé pochodně

Živé pochodně nazýváme lidi, kteří si jako formu svého protestu nad situací zvolili velmi bolestivou sebevraždu, kterou navíc provedli demonstrativním způsobem před zraky spoluobytel. Nejčastěji je to prováděno tak, že se na velmi frekventovaném místě polijí hořlavinou (nejčastěji benzín nebo rozpouštědlo) a poté se zapálí.

Vůbec poprvé se tato demonstrativní sebevražda objevila jako forma protestu v 60. letech. Tehdy se buddhističtí mniši upalovali ve Vietnamu na protest proti válce. Poprvé tak učinil mnich v Saigonu 11. června 1963 a protestoval tak proti perzekuci prováděné proti buddhistické víře. Během svého činu byl navíc vyfotografován a fotka s jeho hořícím tělem obletěla celý svět. Právě tato fotografie zobrazující čin začala ostatní lidi motivovat. V současné době tento styl sebevraždy využívají například tibetští mniši, kteří dávají najevo nespokojenost s represí prováděnou na Tibetu ze strany Čínské lidové republiky. Nicméně tento styl sebevraždy nebyl na konci 60. let ojedinělý ani ve střední Evropě. V Evropě se vůbec první živou pochodní stal v roce 1968 polský občan Ryszard Siwiec (viz. str. 45). V Československu se nejznámějšími živými pochodněmi na protest proti okupaci stali hlavně Jan Palach a Jan Zajíc.

Pro nás jsou důležité z hlediska reakce *Trybuny Ludu* Jan Palach a Josef Hlavatý, kteří uskutečnili svůj radikální čin v rozmezí několika dní (Palach 16. ledna v Praze a Hlavatý 20. ledna 1969 v Plzni) a sebeupálením tak vyprovokovali československý národ k obraně proti okupaci, a tím tak rozpoutali další demonstrace. Jejich činu pak dodal na vážnosti i prezident Ludvík Svoboda, který vystoupil s projevem v televizi. I těchto událostí si všimla *Trybuna Ludu* a otiskla o nich několik zpráv. Ačkoli v Československu noviny těmto činům věnovali hlavní stránky a vycházelo o nich spousta zpráv, v Polsku byl těmto informacím dán spíše podřadný význam. Vycházely v nevelkém počtu a nikdy na prvních stránkách novin.

21. ledna vyšla v *Trybuně Ludu* krátká zpráva o úmrtí Jana Palacha a pokusu o demonstraci v Praze. S odkazem na Československou tiskovou kancelář (ČTK) a sdělení ministerstva zdravotnictví uvedla, že v neděli v 15:30 zemřel student Univerzity Karlovy v Praze Jan Palach. Ten se 16. ledna na Václavském náměstí polil hořlavinou a zapálil si své oblečení. Navzdory úsilí lékařů se ho nepovedlo zachránit. Dále pak sdělovala, že v neděli po ohlášení smrti Palacha byl proveden pokus o politickou demonstraci. Skupiny mladých lidí šli od sochy sv. Václava na Pražský hrad. Pozorovatelé uvedli, že skupina nejdříve měla 3 000 účastníků, ale později se snížila na tisíc, nakonec se ve večerních hodinách demonstranti

rozešli. Zpráva byla ukončena větou, že milice nezasahovala.⁸³

Druhý den vyšla podrobnější zpráva o situaci v Československu, kde bylo uvedeno, že hned po smrti kondolovali matce zemřelého studenta federální představitelé ČSSR jako Svoboda, Dubček a Černík. Smrt studenta Palacha pohnula veřejným míněním celé země, ale rovněž dala záminku k aktivitě některým „nepřátelům socialismu“. Článek dále pokračoval zprávou, že po této tragické události také vzrostlo sociální napětí. ČTK zveřejnila prohlášení vládních orgánů České socialistické republiky (ČSR)⁸⁴, které potvrzuje, že v sobotu ještě před smrtí studenta se vyskytly ojedinělé akce, které narušovaly veřejný pořádek, ale obyvatelé Prahy se jich nezúčastňovali.⁸⁵ Doslovně bylo opublikováno:

„...zgon studenta Wydz. Filozofii Uniwersytetu Karola, który 16 bm. targnął się na życie w centrum Pragi, wywołał poruszenie wśród opinii publicznej całego kraju, jak również dał pretekst do wzmożenia aktywności niektórym wrogim socjalizmowi siłom. [...] Agencja CTK opublikowała komunikat organów rządowych Czeskiej Republiki Socjalistycznej, stwierdzający, że również i w sobotę, a więc jeszcze przed zgonem Jana Palacha, zdarzały się pojedyncze akcje naruszające porządek publiczny. Komunikat w dalszym ciągu tekstu stwierdza, że należy wysoko ocenić rozsądek i świadomość obywateli Pragi, którzy olbrzymiej większości odcinali się od tych godnych ubolewania i szkodliwych w politycznych następstwach akcji.“⁸⁶

Dále článek pokračoval zprávou, že informace o Palachově smrti večer dorazila i do Bratislavy, kde přešel také přes město pochod. Mlčící účastníci s sebou nesli zapálené pochodně. Poté zpráva hovořila o prohlášení předsedy České národní rady Čestmíra Císaře, který požádal obyvatele o podporu politiky ÚV KSČ. Potvrdil, že se připravuje programové prohlášení vlády ČSR, aby bylo možné začít konkrétní činnost. Sám byl přesvědčen, že česká společnost bude podporovat toto prohlášení. Současně se na obyvatelstvo Československa obrátili jiné známe osobnosti jako např. umělci, spisovatelé, vědci, atd. Nakonec *Trybuna Ludu* upozorňovala na další pochody Prahou. Uvedla, že v pondělí v 17:00 znovu přešel přes Prahu početnější průvod od Václavského náměstí k Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Účastníkům byly rozdány krátké letáky Svazu vysokoškolského studentstva, které vyzývaly

⁸³ Trybuna Ludu 21. ledna 1969

⁸⁴ Podle nové ustavy platné od 1. ledna 1969 bylo Československo přeměněno z unitárního státu na federální. Tím vznikla Česká socialistická republika (ČSR) a Slovenská socialistická republika (SSR).

⁸⁵ Trybuna Ludu 22. ledna 1969

⁸⁶ Tamtéž.

k zachování pořádku a upozorňovaly účastníky před provokacemi.⁸⁷

O den později *Trybuna Ludu* otiskla článek ve kterém se odkazovala na korespondenty Lewandovského a Gryglaga z Prahy a z Bratislavy. Otištěná zpráva pod názvem *Ekstremistyczne siły polityczne nadużywają uczuć młodzieży* hovořila nejprve o projevu prezidenta Svobody v televizi večer 20. ledna. Informovala, že prezident hovořil o sebevraždě, kterou uskutečnil Jan Palach a dodal, že ještě před začátkem svého projevu se dozvěděl o podobném pokusu sebevraždy v Plzni. Později byly otisknuty přímo slova prezidenta, apelujícího a žádajícího studenty, aby přestali s těmito činy: „ve jménu rodičů, národa, země, humanizmu a ve jménu jeho samotného.“ Prezident dále hovořil o svém přesvědčení, že: „nejvyšší povinností obyvatele je dát své vlasti každou hodinu a každý den svého života a všechny své síly.“ Nakonec hlava země apelovala, aby obyvatelé nevěřili falešným informacím, které se snaží vyprovokovat nepokoje. Článek v další části zmiňoval vyjádření slovenské vlády, které bylo opublikováno po mimořádném zasedání 20. ledna. Cítoval, že: „vláda SSR vyjadruje politování nad tragickým činem Jana Palacha, který odporuje životní filozofii, vztahem k životu a etickým zásadám celé společnosti. Vláda si je vědoma své odpovědnosti za celonárodní hodnoty a proto se obrací na mládež a studenty, aby si uvědomili váhu svého života.“⁸⁸ Nakonec prohlášení slovenské vlády ukazovalo na konkrétního viníka, kterým byly, podle jejího mínění, extremistické politické síly.

„Rząd na podstawie wielu sygnałów wie, że inicjatorami przygotowań różnych politycznych akcji są ekstremistyczne siły polityczne, które nadużywają uczuć młodzieży. Dlatego rząd jest zdecydowany – jeśli najdzie tego potrzeba, poczynić energiczne kroki dla zachowania spokoju i porządku.“⁸⁹

Na samý závěr byly vyjmenovány všechny další organizace, které publikovaly svá vyjádření ohledně smrti Jana Palacha. *Trybuna Ludu* uvedla, že ve všech prohlášeních apelují na zdravý rozum studentů.⁹⁰

Chceme-li tedy stručně shrnout reakci tisku na upalování studentů, musíme v prvé řadě zmínit, že *Trybuna* tiskla konkrétní zprávy v malé míře. Navíc přistupovala k tématu značně zdrženlivě a vyhýbala se uspěchaným soudům. Ačkoli je uvedeno, že se Jan Palach pokusil o sebevraždu upálením a na následky zranění v nemocnici zemřel, nebyl zmíněn

⁸⁷ Tamtéž.

⁸⁸ *Trybuna Ludu* 23. ledna 1969

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ Tamtéž.

motiv jeho činu. O činu Josefa Hlavatého ani nemluvě. Ten byl zmíněn pouze v jedné větě. Nicméně později bylo uvedeno, že se konaly vzpomínkové akce studentů za Jana Palacha, které se snažily nepřátelské síly vyprovokovat k narušení veřejného pořádku. S odkazem na prohlášení slovenské vlády byl teprve zmíněn konkrétní viník. Tím byly extremistické politické síly, které zneužívaly studenty. Nakonec je třeba podotknout, že se polský tisk po celou dobu spíše odkazoval na projevy a prohlášení českých a slovenských orgánů, ze kterých čerpal podrobnější informace, byť je následně upravoval. Sám se ale zdržel veškerých úsudků. Důvodem byly obavy z budoucnosti, jelikož neexistuje účinný prostředek, kterým by se daly podobné činy zmařit. Jedná se také o velice citlivé téma, jelikož málo která sebevražda dokáže tak silně zapůsobit na ostatní lidi jako sebeupálení. Navíc podobný čin by mohl snadno vytvořit mučedníka, o to žádá vládoucí ideologie nestála. Žádné prostředky totalitarizmu totiž nedokáží bojovat proti ideám mučedníků. To nám už dokázala historie případem mistra Jana Husa. Právě proto bylo lepší vyhnout se úvahám v tisku a nechat přemýšlení o těchto činech raději na Československu a později vytisknout pouze to, co se hodí.

Tato slova se ovšem značně liší od skutečnosti. J. Palach měl motiv, kterým bylo povzbuzení českého a slovenského národa proti zavádění praktik policejního státu z ruské strany. Tím byla například cenzura, posilování pravomocí tajné policie, svévole soudu, zrušení svobody slova, atd. Současně to byla také ztráta suverenity ČSSR a okupace. Stejný motiv měly i další živé pochodně. Je zřejmé, že Palach svůj čin provedl ze svobodné vůle bez nátlaku. Tvrzení, že za vším stojí extremistické síly, nebylo tedy pravdivé.

V této záležitosti nevyšlo mnoho článků, nevytvářely se tedy ve větší míře ani prvky novořeči. Byly spíše opakovány ty staré. I tak si uvedeme alespoň pár příkladů. První a hlavním klišé bylo *ekstremistyczne siły polityczne* (čes. *extremistické politické síly*). Jak už jsme si dříve řekli, tímto klišé byl popisován smyšlený viník. Toto klišé má podobný význam jako slovo *kontrarevoluce*. Ani jedno slovo nebylo nikdy konkretizováno. Jinými slovy může to být kdokoli. Jediným rozdílem mezi těmito výrazy bylo, že extremistické síly nebojovaly přímo proti vládě, ale ke svým cílům zneužívaly mládež. S tím se rovnou pojí klišé *nadużywania uczuć młodzieży* (čes. *zneužívání pocitů mládeže*).

Další klišé, které se objevovalo, je *apel do rozsądku młodzieży o rozważę i poczucie odpowiedzialności* (čes. *apelování na rozum mládeže a o rozvahu a pocit odpovědnosti*). Právě na tyto vlastnosti člověka bylo apelováno, aby byly ukončeny sebevraždy. Jinými slovy

je tím mezi řádky naznačeno, že pokud má člověk tyto pocity, neuchýlí se k sebevraždě, ergo podobné činy může udělat jen blázen bez zdravého rozumu, rozvahy a pocitu odpovědnosti.

Jako frázi otisknutou při citaci prezidenta L. Svoboda, si uvedme
Spróbujemi wspólnymi silami położyć kres nieustannie powtarzającym się konfliktem i groźbom kryzysu!

Tím naše mapování newspeaku ohledně živých pochodní nekončí, jelikož vzplála také jedna pochodeň přímo v srdci samotného lidového Polska. Nesmíme tedy zapomenout na případ Ryszarda Siwce, jehož čin se povedlo režimu zatajit. I když byla Rádiem Svobodná Evropa v březnu 1969 odvysílána o tomto činu krátká zpráva⁹¹, svět se o tom skutečně dozvěděl až po zhroucení socialistického bloku. Bylo by bezpředmětné, psát zde úvahy, jak bylo možné něco takového utajit. Připomeňme si tedy alespoň jeho čin.

Ryszard Siwec uskutečnil své sebeupálení 8. září 1968, tedy ještě dříve než Jan Palach (Palach pravděpodobně vůbec nevěděl o činu Siwiece). V ten den se pořádaly na Stadionu Desetiletí mohutné oslavy dožínek, které polský režim využil jako propagandu. Konaly se tedy před zraky tisíců lidí a nejvyšších představitelů státu, včetně prezidenta a šéfa strany Władysława Gomułky. Ani ve sdělovacích prostředcích nebyly tyto dožínky opomenuty a noviny se jimi podrobně věnovaly, jako by o sebeupálení Siwce ani nevěděly.

Siwec uskutečnil svůj čin přímo na stadionu naproti hlavní tribuně, na které byli přítomni hlavní představitelé země a strany. Svůj čin provedl přesně po projevu Gomułky, v době kdy začínal hrát orchestr. Sebeupálení způsobilo mezi lidmi značný šok, začali prchat. Několik z nich se ho snažilo i uhasit. Nakonec byl uhašen a odvezen do nemocnice. Tajná policie zabavila jeho osobní věci a ostatním lidem pásky z kamer a fotoaparátů, ze kterých byl patrný jeho čin. Hned po odvezení do nemocnice se lidé vrátili na svá místa a pokračovalo se v původním plánu. Ačkoli lidé ve Varšavě po oslavě dožínek o jeho činu částečně mluvili, hovory byly ale dost zmatené. Někteří lidé dokonce hovořili o tom, že se omylem polil vodkou a vzplanul od zapálené cigarety.⁹²

Ještě před odjezdem do Varšavy namluvil Siwec na magnetofon zprávu, ve které vysvětluje důvod svého činu. V té je zřejmé, že okupace nebyl jediný důvod proč tak učinil, ale spíše poslední kapka v pomyslném poháru trpělivosti. Siwec byl totiž znepokojen komunistickým režimem od samého počátku jeho fungování a velice odsuzoval i *březnové*

⁹¹ Blažek, P. *Živá pochodeň na stadionu desetiletí: protest Ryszarda Siwce proti okupaci Československa v roce 1968*. Praha, 2008. ISBN: 978-80-87211-02-1. s. 4

⁹² Tamtéž. s. 30

události (viz. str. 3). Pravděpodobně už tehdy uvažoval o sebeupálení. Samotnou okupaci odsoudil na pásce těmito slovy:

„Čtrnáct milionů Čechů a Slováků bylo přepadeno armádami reprezentujícími téměř tři sta milionů lidí. Vojáci bez špetky studu provedli invazi do malé, mírumilovné a bezbranné země, která nekladla žádný vojenský odpor. Hanba tomuto činu mluví sama za sebe. Na věčné časy zůstane jednou z nejčernějších skvrn ve vašich dějinách. A máte takových skvrn hodně. [...] Lidé v nichž ještě tkví jiskřička lidského citu! Vzpamatujte se! Slyšte můj křik! Křik šedého, obyčejného člověka, syna národa, který vlastní i cizí svobodu miloval nade všechno, i nad vlastní život! Vzpamatujte se! Ještě není pozdě!“⁹³

Teprve až v poslední době bývá jeho čin oceňován, i když převážně v České a Slovenské republice, kde jeho rodina dostala vyznamenání. V Praze po něm byla dokonce pojmenována ulice, na které sídlí Ústav pro studium totalitních režimů. Před samotným ústavem má pomník. Sám ústav také vydal v roce 2008 knížku Petra Blažka o jeho životě a činu doprovázenou DVD, kde je video-záznam ze stadionu. To je ale pouze slabá náplast za to, že v době, kdy měl být jeho křik nejvíce slyšen, nebyl. Nicméně v Polské společnosti ještě dnes jeho čin vyvolává rozporuplné reakce a Siwiec je spíše považován za šílence⁹⁴, a tím bohužel i zapadá v nevědomost.

⁹³ Tamtéž. s. 53, 58

⁹⁴ Kaczorowski, A. *Pani Agnieszko, nic se nestalo!* in. Lidové Noviny 3. března 2012

2.5. Zvolení Gustava Husáka prvním tajemníkem

Změny odehrávající se v Československu od srpnové invaze a následné okupace dospěly do takové míry, že se nakonec v dubnu 1969 konaly i personální změny v nejvyšším vedení strany. Gustav Husák nahradil Alexandra Dubčeka ve funkci prvního tajemníka Ústředního výboru KSČ. Tím byly odstraněny všechny pozůstatky *pražského jara* a začala doba tvrdé a nesmlouvavé *normalizace*.

První zpráva v *Trybuně Ludu* o těchto změnách byla zveřejněna již na úvodní stránce 19. dubna 1969, kde se tisk odkazoval na svého pražského korespondenta S. Lewandowského. Ten informoval o vystoupení prezidenta Svobody a nového prvního tajemníka strany Gustava Husáka před televizními kamerami 17. dubna, ve kterém zveřejnili první informace o probíhajícím plénu strany. Na počátku projevu prezident hovořil o mnohých krizích probíhajících roku. Jako nejtěžší označil politickou krizi na konci března, která způsobila politické škody, narušení normalizace vnitřních záležitostí a poškodila mezinárodní vztahy. Prezident hovořil přímo o cíli zasedajícího pléna, kterým bylo najít východisko z těžkých dob. Zmínil také akční plán KSČ, který označil za neplatný. Ani tento projev se neobešel bez zmínění nebezpečí, které hrozí společnosti. Tím jsou v konkrétním případě myšleny „extremistické pravicové síly“. Také ujistil, že většina obyvatel země nechce mít s těmito silami nic dočinění.⁹⁵

V pokračování článku se na druhé straně psalo o změnách uvnitř Ústředního výboru, kde se *Trybuna* odkazovala na projev prezidenta Svobody. Zde bylo uvedeno, že Alexandr Dubček sám požádal o rezignaci na post prvního tajemníka strany a ÚV mu po důkladné úvaze vyhověl. Jako jeho nástupce plénum vybralo Gustava Husáka, jelikož strana potřebuje dobrého politika a organizátora. Nakonec bylo uvedeno jak prezident žádá obyvatelstvo o podporu novému tajemníkovi strany. Poté byl také uveden i projev Gustava Husáka před televizními kamerami. Ten ve svém vystoupení potvrdil, že je důležité informovat společnost o průběhu pléna, aby tak neumožnili činnost „nepřátelské propagandy“. Následně připomněl ve svém projevu cíle práce Ústředního výboru, kterým je převážně stabilizovat situaci v ČSSR a nutnost vytvořit stranickou jednotu. Současně odsoudil napětí, které vzniklo s jinými socialistickými státy a hlavně se Sovětským svazem.⁹⁶ Situaci popsals takto:

„Kryzysy polityczne wywołują poczucie niepewności i uniemożliwiają realizację

⁹⁵ Trybuna Ludu 19. dubna 1969

⁹⁶ Tamtéž.

*nakreślonych już programów. Chodzi o stworzenie takiej sytuacji, w której ucuciwy człowiek pracy mógłby spokojnie żyć i mieć pewność jutra. G. Husák podkreślił, że trudności, nękające republikę w niemalej mierze wywodzą się z braku jedności w kierownictwie partii i państwa.*⁹⁷

Následně si Husák všímal budoucího vývoje ČSSR. Ten popsál tak, že se nadále bude pokračovat v politice KSČ po lednu 1968, ale pouze se změní postup, jakým bude této politiky dosaženo, jelikož někteří lidé si svobodu vyložili jako neomezenou volnost. Jinými slovy naznačil, že svoboda zde vzniklá byla podobná anarchii. Později upozornil na nepřátelskou propagandu a žádal lid o podporu politiky strany a o zachování pokoje. S přesvědčením uvedl, že během krátké doby bude možné český a slovenský národ vyvést ze složité situace a v důsledku toho i uspořádat nové parlamentní volby a další sjezd strany. Posléze se článek věnuje i zprávě, kterou odvysílalo *Rádio Praha*. V té se více méně hovoří o tom samém. Na závěr s odkazem na svého korespondenta z Prahy článek uvedl, že Ústřední výbor vybral nové Prezidium a vyjmenoval jeho účastníky.⁹⁸

19. dubna byla také zveřejněna v novinách krátká depeše, kterou zaslal polský prezident a šéf PSDS Władysław Gomułka Gustavu Husákovi u příležitosti jeho zvolení na post prvního tajemníka. Na začátek depeše svému kolegovi jménem svým a celé PSDS gratuluje ke zvolení. „Celá polská strana je přesvědčena, že KSČ v čele s G. Husákem se ujme své vedoucí úlohy v životě země, bude spolupracovat s PSDS a bude dělat vše pro socialistickou jednotu a mezinárodní komunistické hnutí. Spolupráce a přátelství mezi Polskem a Československem se bude i nadále rozvíjet.“⁹⁹

O den později byla zveřejněna další depeše, kterou při stejné příležitosti zaslal generální tajemník KSSS Leonid Brežněv. Ten Gustava Husáka na začátek své zprávy velice vychvaluje slovy: „všichni sovětské komunisty a pracující lid znají Husáka jako neústupného a důsledného bojovníka za práva pracujících, za vedoucí úlohu strany, které ukázal v těžkých dobách ohrožení socialismu. Také předvedl svou udatnost, důslednost a hluboké vědomí komunisty.“ Na závěr svého dopisu Brežněv popřál celému Československu úspěšné vypořádání se složitými úkoly současného stavu „socialistického budování, mnohá vítězství a další rozvoj hospodářství“.¹⁰⁰ Tento otisknutý plamenný projev provázelo mnoho frází a různých klišé, které si později uvedeme.

⁹⁷ Tamtéž.

⁹⁸ Tamtéž.

⁹⁹ Tamtéž.

¹⁰⁰ Trybuna Ludu 20. dubna 1969

20. dubna bylo na ukončení zasedání pléna zveřejněno prohlášení Ústředního výboru k československému národu. V tomto článku se *Trybuna Ludu* opět odkazovala na korespondenty z Prahy a Bratislavy S. Lewandowského a J. Gryglaka, kteří uvedli, že v pátek večer novináře ze socialistických zemí informoval ministr zahraničních věcí ČSSR Oldřich Kaderka o průběhu zasedání. Ten uvedl, že každé rozhodnutí, které bylo schváleno na plénu bylo *periculum in mora*, jelikož další zdržení by bylo tragické. Následkem zhoršující se situace bylo vzdání od marxizmu-leninizmu a oslabení vlivu strany. Z toho důvodu se Ústřední výbor rozhodl pro personální změny.¹⁰¹ V další části byly uvedeny detailní změny. Alexandr Dubček se stal předsedou Federálního shromáždění, Petr Colotka vicepremiérem federální vlády. Následně přišla informace, že ÚV odvolal šéfredaktora *Rudého Práva*. Zvláště pak se psalo o jmenování Gustava Husáka na post prvního tajemníka ÚV KSČ a s odkazem na projev Kaderky článek informoval o důvodech jeho zvolení. Ty jsou uvedeny takto:

*„O. Kaderka stwierdził, że Komitet Centralny kierował się oceną jego [Gustava Husáka] zdolności politycznych i organizacyjnych oraz jego ogromnym doświadczeniem politycznym.“*¹⁰²

V další části textu bylo řečeno, že se ve stejném čase konají zasedání krajských výborů strany. Také se konala porada pléna Ústředního výboru Komunistické strany Slovenska (ÚV KSS), který musel vyřešit uvolněné místo po Gustavu Husákovi. Husák totiž do té doby zastával funkci prvního tajemníka ÚV KSS.¹⁰³

Krátce řečeno *Trybuna Ludu* informovala o změnách na nejvyšších postech strany jako o nutném kroku proti těžké a dlouhé krizi, ve které se tehdy nacházelo Československo. Krize způsobila zastavení postupu normalizace, poškodila mezinárodní vztahy ČSSR s ostatními socialistickými zeměmi, narušila i hospodářství země. Ani zde nebylo opomenuto připomenutí nepřátelských sil, které samy aktuální stav zhoršovaly. Nicméně obyvatelé tyto síly ignorovali a podporovali změny uvnitř strany. Krize byla také vyobrazována jako dekadence několika uskupení společnosti, jelikož někteří lidé zaměňovali demokracii *Pražského jara* za anarchii. Sám *socialismus s lidskou tváří* nebyl nikterak napadán a očerňován, pouze byl zneužit nepřátelskými silami. Bylo tedy uváděno, že změny byly proto

¹⁰¹ Tamtéž.

¹⁰² Tamtéž.

¹⁰³ Tamtéž.

nezbytné a musely zastavit zhoršující se situaci státu. Ve věci konkrétních změn bylo zmíněno, že Alexandr Dubček odstoupil sám z funkce prvního tajemníka strany a místo něj byl zvolen šéf Komunistické strany Slovenska Gustav Husák, díky svým zkušenostem a schopnostem. Jiné politické změny byly spíše zmíněny jen okrajově a převážně se i zde tisk odkazoval na československou stranu prostřednictvím svých korespondentů z obou dvou hlavních měst tehdejší federace. K tomu všemu byla zmíněna i blahopřání, která k příležitosti zvolení zaslali Husákovi první tajemník ÚV PSDS Gomuška a generální tajemník nejvyššího sovětu KSSS Brežněv. Tím bylo naznačeno veřejnosti, že podporu změnám dávají jak lidové Polsko, tak i SSSR.

Skutečnost však byla zásadně pozměněna. Právě tímto okamžikem byl nastolen režim *normalizace*, který ovládal politiku Československa dalších 20 let. Pozůstatky *pražského jara* byly odstraněny a nepohodlní lidé byli donuceni odejít. Alexandr Dubček se sice stal předsedou federálního shromáždění, ale ani zde nepůsobil dlouho, protože byl za nedlouho poté odklizen jako velvyslanec do Turecka, vyloučen z KSC, tudíž ztratil veškerý vliv na dění v politice. Na jeho místo nastoupil Gustav Husák, který už od intervence vojsk začal spolupracovat s Rusy, tudíž byl pro KSSS vhodným člověkem. To vše se však dělo pod velením Sovětského svazu, který nebyl spokojen se situací v ČSSR, a proto vyžadoval změny i v nejvyšších funkcích. V ČSSR byl tedy užit podobný režim jaký Sovětský svaz užil již v Polsku bezprostředně na konci druhé světové války, kde byla dosažena vláda, která podléhala převážně Sovětskému svazu. Tudíž zmíněný gratulační dopis zasláný Brežněvem byl spíše jen formálností a měl ukázat, že si plénum ÚV KSC samo vybralo svého prvního tajemníka, ale Moskva s tím neměla nic co dočinění.

Pravdou bylo, že se ČSSR v této době nacházela ve vážné krizi. Ta však byla způsobená právě nastupující *normalizací*, se kterou se obyvatelé země odmítli smířit. Jako důkaz nám může posloužit právě již výše zmíněné mistrovství světa v ledním hokeji, které se konalo ve Švédsku, kde českoslovenští hokejisté dvakrát vyhráli nad sbornou a obě vítězství rozdmýchala protiruské nálady (viz. str. 15). *Trybuna Ludu* tyto útoky a jiné projevy nespokojenosti připisovala na vrub extremistickým pravicovým silám.

Zaměříme-li se na newspeak, který popisoval stranické změny nemůžeme opomenout slovo *normalizacja* (čes. *normalizace*). Toto slovo bylo užíváno ve spojitosti s Československem hned od srpna 1968 a byly jím popisovány represálie, které zde prováděl Sovětský svaz za účelem potlačení liberalizace, ke které docházelo v rámci politiky

socializmu s lidskou tváří. Normalizace s sebou nesla znovuzavedení cenzury, zrušení svobody slova, posílení pravomocí tajné policie, zakazování nevyhovujících sdružení a odstraňování nepohodlných osob. Spíše tedy můžeme hovořit o restauraci tvrdého režimu. Avšak význam slova sám o sobě zní: stabilizovat situaci a zavést zvyklosti, které jsou považovány za normální. Není tedy žádným překvapením, že ani toto slovo nebylo nikdy v tisku dostatečně vysvětleno a u obyvatel byla vytvořena iluze informovanosti.

Jako opak ke slovu *normalizace* bylo užíváno slovo **krize** (čes. *krize*), které můžeme ostatně slyšet i v současné době. V našem sledovaném období jím byla označována situace, kterou v Československu vytvořila liberalizace *pražského jara*. Tím bylo převážně myšleno oživení snah „nepřátelských a antisocialistických sil“, které se snažily svrhnout komunismus. Politická krize v ČSSR měla však zcela jiné příčiny, protože propagátoři uvolnění byli u lidí značně oblíbení, dostávalo se jim přirozené autority. V takovém případě nemůže být tedy ani řeč o politické krizi. Tu s sebou přinesla, ostatně jako vždy přináší, až invaze a následná okupace. Toto slovo však nebylo užíváno pouze v Polsku nebo jiných socialistických zemích. Později bylo přijato i v samotném Československu, kde v roce 1970 bylo schváleno tzv. *poučení z krizového vývoje*, ve kterém byly úspěchy *pražského jara* charakterizovány jako *krize*. Podobným způsobem jako toto slovo bylo užito i klišé ***poważne szkody polityczne*** (čes. *vážné politické poškození*).

S těmito slovy se současně pojí i slovní obrat ***drogi wyjścia z obecnej ciężkiej sytuacji*** (čes. *východiska ze současné složité situace*), kterým byla lidem opakována nutnost ukončení politické krize a stabilizování situace, jinými slovy *normalizace*.

Frázi a sloganů spojených s tímto obdobím bylo mnoho. Převážně však zazněly v projevech vysokých představitelů, ať už československých nebo cizích. Již popsané gratulační dopisy od Gomučky a Brežněva by se s nadsázkou daly považovat za jednu dlouhou frázi. Uveďme si však těchto několik vybraných příkladů.

Prezydent L Svoboda zwrócił się do społeczeństwa z apelem, by obdarzyło zaufaniem nowo wybranego pierwszego sekretarza i udzieliło mu poparcia.

Gustav Husak z naciskiem wyraził opinię, że nie wolno ulegać ani wrogiej propagandzie zachodniej, ani też przeciwkom wewnętrznym, kierującym się zasadą „im gorzej, tym lepiej“.

Jesteśmy przekonani, że Komunistyczna Partia Czechosłowacji pod kierownictwem swego Komitetu Centralnego będzie wysoko dzierżyć sztandar marxizmu-leninizmu.

Niech umacnia się jedność KPZR i KPCz – niezawodna.

Závěr

Bakalářská práce se věnovala politickému newspeaku, kterým byly prezentovány polským občanům události a situace v Československu nebo projevy stranických představitelů v souvislosti s průběhem invaze vojsk varšavské pětky, podepsání moskevského diktátu, smlouvě o dočasném pobytu vojsk, živých pochodních a nástupu normalizace. Vycházela a čerpala z *Tybuny Ludu*, tedy potažmo i ze všech veřejných informačních prostředků, na které se vztahoval informační monopol strany. Ukázala, jakým způsobem a za pomoci jakých prvků strana překrucovala fakta, aby lidem poskytla vyžadované, ale přesto neškodné informace.

Věnovala se pozměňování skutečností v tisku, které informace byly zatajovány a jakými konkrétními slovy, klišé, frázemi a slogany byly námi sledované události popisovány. Veškeré neoficiální a nepohodlné zprávy byly perzekuovány a oficiální informace naopak neustále opakovány, aby obyvatelé země skutečně věřili zprávám prohlašovaným stranou.

Trybuna Ludu poskytovala lidem informace, které jí byly diktovány z hora, i když se často vůbec nezakládaly na pravdě. V mnohých případech dodávala své vlastní úvahy o událostech nebo zprostředkovávala články sovětských deníků, jak se tomu dělo převážně v době počátku námi sledovaného období. Tedy hlavně v průběhu invaze a podpisu *moskevského protokolu*. Avšak v těchto případech se jen minimálně odkazovala na články Československých novin či snad prohlášení obyvatel země. Pokud tak učinila jednalo se jen o polopravdy vytržené z kontextu.

To se změnilo až s postupující kontrolou země, kdy se všechna československá periodika dostala pod velení cenzury (s výjimkou samizdatu) a vrchní představitelé mocensko-stranického aparátu zase pod vliv Kremlu. V této době naopak velmi často přinášela informace přímo z centra dění a nutno říci, že v některých případech vycházela hlavně z nich, například ve věci živých pochodní, kdy se *Trybuna Ludu* chovala nanejvýš obezřetně a nechtěla riskovat.

V mnoha příkladech tisk využíval i svých korespondentů a novinářů vyslaných do Československa. Lze těžko prohlásit, zda tyto žurnalisté skutečně věřili tomu, co psali, nebo jen poskytovali informace režimem vyžadované. Faktem zůstává, že se i oni zapojili jako ozubená kola do obludného stroje propagandy.

Tuto práci jsem začínal citátem člověka, jenž proslul jako osvícenec a kritizoval absolutizmus. Věřil ve smlouvu uzavřenou mezi společností a panovníkem a zcela podporoval právní stát, kde má každý občan právo na svůj vlastní názor a nemůže za něj být

pronásledován. Dovolte mi, abych práci ukončil citátem člověka, který naopak proslul jako ministr propagandy zločineckého režimu, jenž se nejvíce bál samostatného a nezávislého myšlení. Doufám, že si každý čtenář práce odnese vědomost, jak důmyslný dokáže být newspeak, a zároveň ho rozpozná.

„Stokrát opakovaná lež se stává pravdou.“

Joseph Goebbels

Seznam použité literatury

Prameny

- Kaczorowski, A. *Paní Agnieszko, nic se nestalo!* in. Lidové Noviny 3. března 2012
- Trybuna Ludu:
 - 22.; 23.; 25.; 26.; 28. srpna 1968
 - 18.; 19.; 20.; 21.; 22. října 1968
 - 21.; 22.; 23. ledna 1969
 - 19.; 20. dubna 1969
- Zahradníček, T. *Polské poučení z pražského jara: Tři studie z dějin politického myšlení 1968-1981*. Praha, 2011. ISBN: 978-80-7285-134-8
- 1945...Osvobození/Liberation ...1968 Okupace/Occupation

Odborná literatura

- Bartoszewki, M. *Polský rok 1968 a jeho příčiny*. in. Evropa 1968: Protest, reforma, represe. Praha, 2008
- Bárta, M. a spol. *Oběti okupace: Československo 21. 8. – 31. 12. 1968*. Praha, 2008. ISBN: 978-80-87211-01-4
- Blažek, P. *Živá pochodeň na stadionu desetiletí: protest Ryszarda Siwce proti okupaci Československa v roce 1968*. Praha, 2008. ISBN: 978-80-87211-02-1
- Buchtelová, R. a spol. *Akademický slovník cizích slov*. Praha, 2001. ISBN: 80-200-0982-5
- Čapka, F. *Dějiny země koruny české v datech*. Praha, 2010. ISBN: 978-7277-469-2
- Fidelius, P. *Jazyk a moc*. München, 1983
- Fidelius, P. *Řeč komunistické moci*. Praha, 2002. ISBN: 80-86138-03-8
- Głowiński, M. *Nowomowa po polsku*. Warszawa, 1991. ISBN: 83-85254-01-3
- Just, V. *Slovník floskulí: malá encyklopedie polistopadového newspeaku: klišé, slogany, hantýrky, tiky, partyové metafory, slovní smogy*. Praha, 2003. ISBN: 80-200-1153-6
- Kraus, J. *Nový akademický slovník cizích slov: A-Ž*. Praha, 2007. ISBN: 978-80-200-1351-4
- Kosman, M. *Dějiny Polska*. Praha, 2011. ISBN: 970-80-246-1842-5

- Kovács, I. *Pilsudski... Katyň... Solidarita....* Brno, 2010. ISBN: 970-80-87029-85-5
- Mazur, M. *Propagandowy obraz świata: Polityczne kampanie prasowe w PRL 1956-1980.* Warszawa, 2003. ISBN: 83-88542-71-0
- Paczkowski, A. *Půl století dějin Polska.* Praha, 2000. ISBN: 80-200-0737-7
- Sígl, M. *Události: pravdy, zrady a nadějí (1967-1971).* Třebíč, 2009. ISBN: 978-80-7268-659-9
- Sobieraj, J. *Kultura języka polskiego: teoria zagadnienia leksykalne.* Warszawa, 2005

Resumé

This bachelor thesis aims to explain, what newspeak is and it shows specific examples of its usage in the Polish newspapers *Trybuna Ludu*. Studied newspeak applies to events in the Czechoslovak Socialist Republic in the late 60s of the 20th century, specifically from Warsaw Pact invasion of Czechoslovakia to election of Gustav Husák as a First Secretary of Communist Party of Czechoslovakia. That means from August 1968 to April 1969.

The thesis has two specific parts. The first one just explains history of Czechoslovakia and People's Republic of Poland. It gives specific information about newspeak and Polish newspapers *Trybuna Ludu* as well.

The second part analyses articles and examples of the newspeak in five significant events. The first one speaks about invasion of Warsaw Pact armies to Czechoslovakia. As we can see, *Trybuna Ludu* mentioned, that in Czechoslovakia was “enemy counterrevolution”, what tried to destroy communist government. Czechoslovakia was described as a country on the brink of civil war, where so-called imperialistic powers attacked state representatives. In that case intervention was necessary and it was called as a military solidarity. Warsaw Pact used as an excuse letter of invitation, what was supposed to be sent by Czechoslovak communists.

The Moscow Protocol was described in the same spirit, as a treaty, what should help in the fight against enemies and it should normalize situation in the country.

The third part of the analysis speaks about an agreement about a limited stay of Soviet army in Czechoslovakia. The Soviet soldiers were supposed to protect Czechoslovakia against “enemy powers”, what means the Armies of North Atlantic Treaty and the Bundeswehr.

Trybuna Ludu was very careful when it spoke about suicides by burning to death (self-immolation). Press published just a few small articles, where it is quoted from representatives of the Czechoslovakia. It was said that “extremist powers” have abused students and young people for its own benefit and they have tried to destroy the public order. About Polish citizen Ryszard Siwiec, who also committed suicide, the newspaper said nothing at all.

Finally the last studied event is the election of Gustav Husák as a First Secretary of the Central Committee of the Communist Party. *Trybuna Ludu* said this change would make the situation normal and it would help to get the country out of the crisis as well. In other words, it was abolition of the liberal laws from the Prague Spring and it created “normal” administration like in any other socialist country.

In these all events Polish newspapers make words, cliché, phrases, slogans and other elements of newspeak to control mind of the people. For example *counterrevolution, military solidarity, normalization, enemy powers, aggressive bloc of NATO, military help* and any others.